

A

KRISZTUS-ORATORIUM

SZÖVEGE ÉS ISMERTETÉSE.

LSZT FERENC

ÉLETRAJZA S FÉLSZÁZADOS MŰVÉSZI
MŰKÖDÉSE.

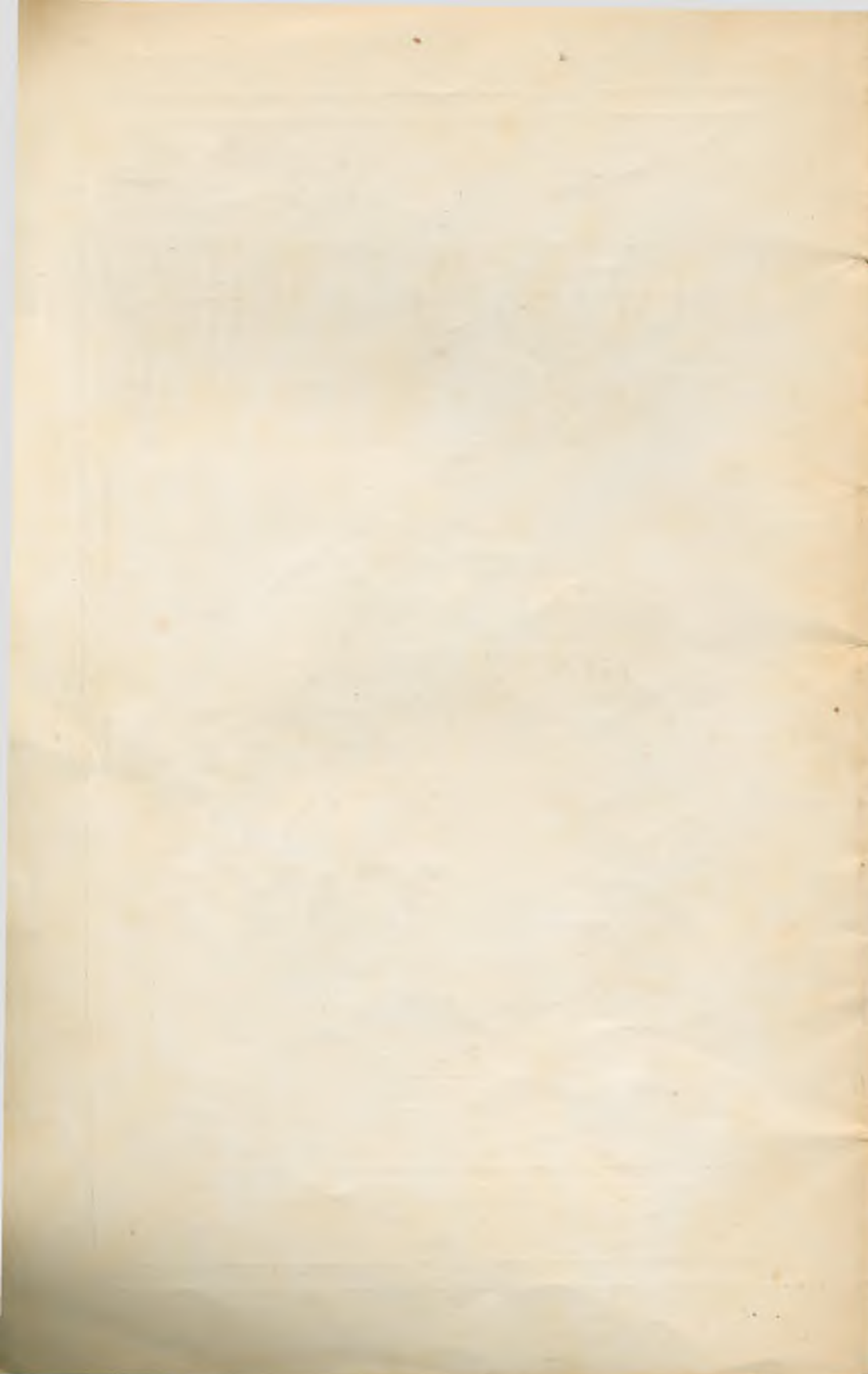
AZ 1873-IK ÉVI NOVEMBER 8—9-IK ÉS 10-ÉN PESTEN TARTOTT
JUBILEUMI ÜNNEPÉLY ALKALMÁRA

IRTA ÉS SZERKESZTÉ:

ID. ÁBRÁNYI KORNÉL.

Ára 40 kr.

KIADJA: RÓZSAVÖLGYI ÉS TÁRSA.

A

KRISZTUS-ORATORIUM

SZÖVEGE ÉS ISMERTETÉSE.

LISZT FERENC

ÉLETRAJZA S FÉLSZÁZADOS MŰVÉSZI
MŰKÖDÉSE.

AZ 1873-IK ÉVI NOVEMBER 8—9-IK ÉS 10 ÉN PESTEN TARTOTT
JUBILEUMI ÜNNEPÉLY ALKALMÁRA

IRTA ÉS SZERKESZTÉ:

ID. ÁBRÁNYI KORNÉL.

MAJOR ERVIN
KÖNYVTÁRSZ

KIADJA: RÓZSAVÖLGYI ÉS TÁRSA.

Ma 1171

BARON ERVIN GYŰJTEMÉNYE

84.

R 72

MTA Bartók Archivum
13936 68

95

R12

PEST, NYOMATOTT NOSÉDA GYULÁNÁL.

✓

LISZT FERENC

„KRISZTUS“ ORATORIUMÁNAK SZÖVEGE.

(FORDITOTTA ÁBRÁNYI EMIL.)

ELSŐ RÉSZ.

Karácsonyi oratórium.

I. szám. Bevezetés.

„Rorate caeli desuper, et nubes pluant iustum; aperiatur terra et germinet Salvatorem.“
(Jes. XLV. 8.)

Harmatozzatok, magas egek; felhők, hintsetek esőt az igazaknak; hasadjon meg a föld s teremje az Üdvözítőt.

2. szám. Pastorale (Instrumentale.)

Az angyal kijelentése.

Angelus Domini ad pastores ait; Nolite timere! annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Salvator mundi, alleluja. Facta est cum Angelo multitudo caelestis exercitus, laudantium Deum et dicentium: gloria in exelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis.“

(Luc. II. 10–14.)

Az Úr angyala pedig mondá a pásztoroknak: Ne féljete! nagy örömet hirdetnek az én ajkaim, mert ma született a világ megváltója. És azonnal égiek sokasága vette körül az angyalt, a kik istent dicsérték, mondván: „Dicsőség istennek a magasságban és béke az embernek a földön, a kinek szívében jámborság honol.

3. szám. Stabat mater speciosa (Canto).

Stabat matet speciosa
Juxta foenum gaudiosa,
Dum iacebat parvulus;

Áll az anya, dics sugárzón,
Szeme kéjjel csügg a jászlon,
Hol a magzat feküvék;

Cujus animam gaudentem
 Laetabundam et ferventem
 Pertransivit jubilus.

O quam laeta et beata
 Fuit illa Immaculata
 Mater Unigeniti!

Quae gaudebat et ridebat,
 Exultabat, cum videbat
 Nati partum inclyti.

Quis est is, quie non gauderet,
 Christi matrem si videret
 In tanto solatio?

Quis non posset collaetari,
 Christi matrem contemplari
 Ludentem cum Filio?

Pro peccatis suae gentis
 Christum vidit cum jumentis
 Et agori subditum.

Vidit suum dulcem natum
 Vagientem, adoratum
 Vili diversorio.

Nato Christo in praesepe,
 Caeli cives canunt laete
 Cum immenso gaudio.

Stabat Senex cum Puella,
 Non cum verbo nec loquela,
 Stupescentes cordibus.

Eja Mater, fons amoris,
 Me sentire vim ardoris
 Fac ut tecum sentiam!

Fac, ut ardeat cor meum
 In amando Christum Deum,
 Ut sibi compleceam.

Szive minden dobbanása,
 Szeme fényes ragyogása
 Hirdetik szent örömét,

Oh! mi boldog, milyen áldott,
 Mily szeplőtlen anya áll ott,
 Szent fiára nevetőn . . .

Mint fel ujjong égi kedve,
 Mint tekint el lelkesedve
 A választott csecsemőn.

Van e lény, ki mindezt látva
 Krisztus anyját hőn imádvá
 Örömét ne oszsa meg?

Kire nem száll égi harmat,
 Látva ezt a boldog ajkat,
 Mely fiával enyeleg?

Népe bűnös volta végett
 Istálló ad menedéket
 S állat őrzi magzatát . . .

Hallja sirni drága szültét,
 S kik először üdvözölték:
 Pásztorok buzgó szavát.

Krisztus almon megszületve:
 Kelt nagy ének zúgva, zengve
 Égieknek ajakán;

József ott állt Máriával
 S meghajolva, hő imával,
 Némán csüggtek a csodán.

Oh! anyánk! buzgón esengem,
 Érzéssel áldj meg engem,
 Szeretet forrása te!

Gyujtsd heves, szent lángra szí-
 vem
 Hogy imádjam Krisztust hiven,
 Üdvöm csak az ő kegye!

Sancta Mater, istud agas
 Prone nostro ducas plagas
 Cordi fixas valide;

Tui Nati caelo lapsi
 Tam dignati foeno nasci
 Poenas mecum divide.

Fac me vere congaudere.
 Jesulino cohaerere,
 Donec ego vixero

In me sistat ardor tui:
 Puerino fac me frui,
 Dum sum in exilio.

Hunc ardorem fac communem
 Ne facias me immunem
 Ab hoc desiderio.

Virgo virginum praeclara,
 Mihi jam non sis amara:
 Fac me Parvum rapere;

Pulchrum Fantem fac ut portem,
 Qui nascendo vicit mortem,
 Volens vitam tradere.

Fac me tecum satiari,
 Nato tuo inebriari,
 Stans inter tripudia;

Inflamatus et accensus,
 Obstupescit omnis sensus
 Tali de commercio.

Fac me Nato custodiri,
 Verbo Dei praemuniri,
 Conservari gratia.

Minden édes szenvedésed
 Szüz anyánk! keblünkbe
 véssed,
 Hadd éreznünk mélyen azt ...

Ő, a menny szelid virága
 A ki almon jött világra,
 Oszszon itt meg bűt, panaszt.

Hagyj örömré lelkesülnöm,
 Krisztusért addig hevülnöm,
 Mig nem szólit a halál;

Bennem is lángod lobogjon,
 Fiadért szivem dobogjon,
 Mig ez árnyvölgy itt ta-
 lál ...

Üdvözítsd e szeretettel
 A világot — s oh! ne vedd
 el
 Én tőlem se részemet!

Szüzek szüze, ne tagadd meg
 A mit ajkam kér, hogy add
 meg,
 Nyujtsd felém a kisdedet!

Forró csókom hadd borítsa,
 Őt, ki önként dőlt a sirba,
 Hogy leküzdje a halált . . .

Hadd teljék be lelkem mélye
 S anyalokhoz szálljak véle
 A magas sférákon ált . . .

Fölgerjedve, lángra gyúlva
 Minden érzék elkábulva
 Hódol ily tökély előtt.

Add, hogy fiad védve védjen,
 Pajzsom isten szava légyen,
 S szószólómul kérjem őt.

uando corpus morietur.
Fac ut animae donetur
Tui Nati visio.

Hogy a test ha dől halálba,
Szent fiadban föltalálja
Örök üdvét szellemem.

4. szám. Pásztorjáték a jászolnál.

5. szám. A három király indulója.

„Et ecce stella, quam viderant
in Oriente, antecedebat eos.“

Matth. II. 9.)

„Apertis thesauris suis, obtu-
lerunt Magi Domino aurum, thus
et myrrham.“

(Ibid. 11.)

„És ime a csillag, mit keleten
láttak vala, vezette őket.“

Kincseiket ők is előveszik
vala s hoznak ajándékot: ara-
nyat, tömjént és myrrhát.

MÁSODIK RÉSZ.

E p i p h a n i á k u t á n .

6. szám. Az üdvözítés.

„Beati pauperes spiritu, quo-
niam ipsorum est regnum cae-
lorum.“

„Beati mites, quoniam ipsi pos-
sidebunt terram.“

„Beati qui lugent, quoniam
ipsi consolabuntur.“

„Beati qui esuriunt et sitiunt
justitiam, quoniam ipsi satura-
buntur.“

„Beati misericordes, quoniam
ipsi misericordiam consequen-
tur.“

„Boldogok a lelki szegények,
mert övék a mennyek országa.“

„Boldogok az alázatosak, mert
ők uralkodnak a földön.“

„Boldogok a kik sirnak, mert
megvigasztaltatnak.“

„Boldogok a kik éheznek és
szómjazzák az igazságot, mert
kielégítettnek.“

„Boldogok az irgalmasok,
mert irgalomra találhatnak.“

„Beati mundo corde, puoniam ipsi Deum videbunt.“

„Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.“

„Beati qui persecutionem patientur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum.“

(Matt. V. 3–10.)

7. szám. Pater noster.

„Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum; fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris; et ne nos inducas in tentationem; sed libera nos a malo. Amen!“ —

Matth. VI. 9 ff.)

„Boldogok a tiszta szívűek, mert meglátják az istent.

„Boldogok a békességreigyekezők, mert azok isten fiainak neveztetnek.“

„Boldogok a kik üldöztetést tűrnek az igazságért, mert övék a mennyek országa.“

A miatyánk.

Mi atyánk, ki vagy a mennyekben; szenteltessék a te neved, jöjjön el a te országod; legyen meg a te akaratod, mint a mennyben, úgy a földön is. Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma; és bocsássd meg a mi vétkeinket, mint mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek, és ne vigy minket a kísértetbe, de szabadíts meg a gonosztól. Ámen!

8. szám. Az egyház alapítása.

„Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non pravalebunt.“

(Matth. XVI, 18.)

„Simon Joannis diliges me?“

Pasce agnos meos.

Pasce oves meos.“

(Joh. XXI. 15 ff.)

„Te Péter vagy és én e kősziklára épitem egyházamat és a pokol kapui nem diadalmaskodnak azon.“

„Szeretsz e engem, Simon Jóna

fia

Legeltesd báránykáimat.

Legeltesd juhaimat.“

9. szám. A csoda.

„Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus; ipse vero dor-

És ime, nagy vihar támadt a tengeren, anyira hogy a hajó elborították a haboktól; ő pedig

miebat. Et accesserunt ad eum discipuli ejus, et suscitaverunt eum dicentes: Domine, salva nos, perimus. Et dicit eis Jesus: Quid timidi estis modicae fidei? Tunc surgens, imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna.“

(Matth. VIII. 23–26.)

aluszik vala. És a tanítványok hozzájárulván, felkölték őtet, mondván: Uram, segíts, mert elveszünk! És monda nékik Jézus: Mit féltetek, kicsiny hitűek.“ Azzal fölállván, parancsolt a szeleknek és a tengernek és lőn nagy csendesség.

(Máté. VIII. 23–26.)

10. szám. Bevonulás Jeruzsálembe.

„Hossana, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel.“

„Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, pax in caelo et gloria in excelsis.“

„Hossana Filio David, benedictus qui venit in nomine Domini.“

„Benedictum quod venit Regnum patris nostri David; hosanna in altissimis.

(Matth. XXI. 9 ff.)

(Mastai, Evangelisti Uniti et Commentati. Vol. II. lib. XIV. § III.)

„Hosannah! áldott, ki az úr nevében közeleg, Izrael királya!“

Áldott, ki emitt jó, király. az úr nevében! Békesség az égben és dicsőség a magasságban!

Hosannah! Dávid fiának! áldott, ki közeleg az Úr nevében.

Áldott, ki emitt közeleg, mint Dávid apánk országa; hosanna a magasságban.“

(Máté. XXI.)

HARMADIK RÉSZ.

Passió és föltámadás.

II. szám.

„Tristis est anima mea usque ad mortem; pater si possibile est, transeat a me calix iste, sed non quod ego volo, sed quod tu.

(Marc. XIV. 34–36.)

Mindenfelől szomorú az én lelkem halálig; Atyám! ha lehetséges, muljék el e pohár én tőlem; mindazonáltal ne úgy legyen, mint én akarom, hanem a mint te akarod.

(Marc. XIV. 34–36.)

12. szám. Stabat mater dolorosa. (Canto).

Stabat mater dolorosa
Juxta crucem lacrimosa,
Dum pendebat Filius;

Cujus animam gementem
Contristatam et dolentem
Pertransivit gladius.

O quam tristis et afflicta
Fuit illa benedicta
Mater Unigeniti!

Quae moerebat et dolebat
Pia mater, dum videbat
Nati poenas inclyti.

Quis est homo qui non fleret,
Christi matrem si videret
In tanto supplicio?

Quis non posset contristari
Piam matrem contemplari
Dolentem cum filio?

Pro peccatis suae gentis
Vidit Jesum in tormentis,
Et flagellis subditum;

Vidit suum dulcem Natum
Moriendo desolatum,
Dum emisit spiritum.

Eja, Mater, fons amoris
Me sentire vim doloris
Fac, ut tecum lugeam;

Fac ut ardeat cor meum
In amando Christum Deum,
Ut sibi complaceam.

Sancta Mater, istud agas,
Crucifixi fige plagas
Cordi meo valide;

Áll az anya, kingyötörve,
Nézi sirva, összetörve
A keresztben szent fiát.

Gyöngye lelkét bánatában
Súlyos, szörnyű, zord bujában
Fent hegyes tör járja át.

Oh! mi nagy volt rettegeése
Aggodalma s epedése
Mily vadúl meggyötreték.

Szive vérzett, — sirt, sohajtott,
A keresztet látva s rajt ott
Szent, isteni gyermekét!

Ki az, a ki meg nem indul
Krisztus anyján, ennyi kintúl
Látva keblét vérzeni;

Ki az, a kit bú ne érne
Egy anyát ha így szemlélné
Magzatával sinyleni.

Nemzetének bűne végett
Látta magát a szentséget
Ostorral mint szakgaták;

Látta, szörnyen elhagyatva,
S a mikor lelkét kiadta
Mint tépték föl oldalát!

Szeretetnek szent forrása,
Oh! szüz! lelked bánkódása
Lelkemé is hadd legyen.

Add, hogy szívem érte égjen,
S szent fiadnak gyötrelmében
Lelkem mindig részt vegyen.

Szent anyám! kérlek esengve,
Hathatóssan véd szívembe
Magzatod mély sebeit;

Tui nati vulnerati,
 Tam dignati pro me pati,
 Poenas mecum divide.

Fac me vere tecum flere,
 Crucifixo condolere,
 Donec ego vixero;

Juxta crucem tecum stare,
 Te libenter sociare
 In planctu desidero.

Virgo virginum praeclara,
 Mihi jam non sis amara:
 Fac me tecum plangere.

Fac ut portem Christi mortem,
 Passionis fac consortem
 Et plagas recolare.

Fac me plagis vulnerari,
 Cruce hac inebriari —
 Ob amorem Filii;

Inflamatus et accensus,
 Per te, Virgo, sim defensus
 In die judicii.

Fac me cruce custodiri,
 Morte Christi praemuniri,
 Confoveri gratia;

Quando corpus morietur
 Fac, ut animae donetur
 Paradisi gloria. Amen.

Oszd ki köztünk sebesített
 S az érettünk megfeszített
 Jézusnak gyötrelmeit!

Hadd, hogy veled együtt sirjak
 S töredelmes szívvel birjak,
 Mig elérem végemet.

A keresztnél veled álljak,
 Siralmidtól el ne váljak
 S ebben leljem kedvemet.

Szüzességnek szép virága
 Veled együtt, kedves, drága!
 Hadd sirassam fiadat.

Oh! tanítsd meg sok kinjáról
 És halálos fájaldmáról
 Keseregni ajkimat.

Hogy sebében részesüljek,
 Hogy szerelmén fölhevüljek
 E mulandó életen.

És ezektől gerjedezve
 Legyek oh! szűz! védelmezve
 Tőled az itéleten.

A keresztben hadd találjam
 Lelkem üdvét s e halálban
 Megváltásom zálogát . . .

Ha a test elomlik végre,
 Lelkem szálljon föl az égbe
 S lássam isten trónusát!

13. szám. O Filii et Filiae. (Husvétii hymnusz.)

O filii et filiae!
 Rex coelestis, rex gloriae,
 Morte surrexit hodie.
 Alleluia!

Lányok, fiuk, ujjongjatok,
 Az ég királya, uratok,
 Halottiból föltámadott.
 Alleluja!

Et Maria Magdalene,
Et Jacobi et Salome,
Venerunt corpus ungere.
Alleluia!

Et mane prima Sabatti
Ad ostium monumenti
Accesserunt discipuli.
Alleluia!

Sed Joannes Apostolus
Cucurrit Petro citius,
Ad sepulcrum venit prius.
Alleluia!

In albis sedens Angelus
Respondit mulieribus,
Quia surrexit Dominus.
Alleluia!

Discipulis astantibus
In medio stetit Christus,
Dicens: Pax vobis omnibus.
Alleluia!

Postquam audivit Didymus,
Quia surrexerat Jesus,
Remansit fere dubius.
Alleluia!

Vide, Thoma, vide latus,
Vide pedes, vide manus,
Noli esse incredulus.
Alleluia!

Quando Thomas Christi latus,
Pedes vidit atque manus,
Dixit: Tu es Deus meus.
Alleluia!

Beati qui non viderunt,
Et firmiter crediderunt.
Vitam aeternam habebunt.
Alleluia!

S a három asszony csak megyen,
Sietve jár völgyön, hegyen
Testére hogy fűszert vigyen.
Alleluja!

Nem vesztegelnek a derék
Tanítványok sem, keresék
Napköltivel gyász fekhelyét.
Alleluja!

De szent János gyorsan haladt,
Mig Péter késik, azalatt
Ő sebtén a sirhoz szaladt.
Alleluja!

És angyal ült a kőlapon
És szólt a nőkhöz: tudatom,
Jézus föltámadt e napon!
Alleluja!

Minden tanítvány körbe állt,
A mint Jézus rájuk talált,
És mindre szent áldása szállt.
Alleluja!

De a Tamás nem volt jelen
S állítja most nagy hittelen:
„Hogy föltámadt, nem hihe-
tem.“
Alleluja!

Oh! nézd Tamás, nézd oldalát,
Lábát, kezét, — s ne mondd
tovább,
Hogy kétlenéd e szent csodát.
Alleluja!

S hogy látja lábán a sebet,
S hogy oldalából vér csepeg,
„Uram, te vagy!“ isméri meg.
Alleluja!

Boldog, ki nem lát semmit és
Szilárdan mégis hinni kész.
Jutalma menny országa lész.
Alleluja!

In hoc festo sanctissimo
 Sit laus et jubilatio.
 Benedicamus Domino!
 Alleluia!

E szent, e fényes ünnepen
 Dicséri buzgó énekem
 A legdicsőbbet odafen.
 Alleluja!

Ex quibus nos humillimas
 Devotas atque debitas
 Deo dicamus gratias.
 Alleluia!

Halál s pokoltól szabadon
 Alázatos, hű ajkakon
 Az Úr nevét magasztalom.
 Alleluja!

14. szám. Resurrexit.

„Resurrexit tertia die:
 Christus vincit;
 Christus regnat;
 Christus imperat
 In sempiterna saecula. Amen!

Föltámadott a harmadik napon!
 Krisztus győz,
 Krisztus uralkodik,
 Krisztus parancsol,
 Örökkön örökké. Ámen,

LISZT FERENC

ÉLETRAJZA S FÉLSZÁZADOS MŰVÉSZI MŰKÖDÉSE.

Egy oly nagy művész működését s jelentőségét akarjuk nagyobb vonásokban annak félszázados jubileumi ünnepélye alkalmával ecsetelni, kit a magyar haza büszkén sorol legnagyobb fiai közzé s kit az egész világ elismerése, tisztelete és kegyelete, már életében megkoszorúzott a halhatatlanság bábérjával.

Liszt Ferencnek, mint művész és embernek teljes és részletes élet- s jellemrajzát megírni az utókor számára: a kutató, minden legkisebb adatot felhalmozó s az okok és okozatok láncolatát s azok eredményeit tárgyilagosan megítélni tudó későbbi kor műtörténelmi írója van hivatva. A jelen kor, hol a mult eseményei s behatóbb adatai még élő személyek, még kinembontakozott életviszonyokkal állnak kapcsolatban, s hol maga a művész és ember, még köztünk él, működik és érintkezik: csak félig, s ama tekinteteknél fogva, melyeket a műtörténelmi író élő személyek iránt erkölcsileg kötelezve van szem előtt tartani, csak tökélytelenül lehet erre hivatva.

De valamint az emberiség szellemi s anyagi, állami és társadalmi élete s működésének terein időnként fölmerülő s határozó tényezőkként szereplő nagyságok, már életükben megmérhetők ama eredmények folytán, melyek pályájukat jelzik és jellemzik: úgy van ez az irodalom és művészet világra szóló lángelméire vonatkozva is.

Ama vakító fényű s mindent lánggra gyújtó tűz-sugár, mely az ily rendkívüli géniuszok útja után bevilágítja az eszmék, az új alkotások, az elnemvitatható tények láthatárát:

még a pálya végleges megfutása előtt is teljes átnézetét képes már nyújtani ama nagy horderejű vívmányoknak s a következő nemzedékekre ható irányításoknak, melyeket az ily lángelmék, az emberiség művelődés-történetének lapjaira elévülhetlen betűkkel szoktak ráírni.

S a művészet egén, ily meteorszerű pályát fut félszázad óta Liszt Ferenc is. S a mi őt e tekintetben egyetlen, még eddig soha utól nem ért alakká varázsolja, az: művészi lángelméjének sokoldalúsága; szellemi magas képzettségének minden irányban való kimagasulása; egyéni jellemének nemes és eszményi volta, s ember- és hazaszeretetének önfeláldozásig fokozott folytonos feltűntetése.

Az emberi tulajdonok eme legritkábbjai közül egy is elégséges arra, kivált ha valaki oly mérvben gyakorolja s tünteti fel félszázadon át, mint éppen Liszt Ferenc, hogy egy nemzet, melyhez az ily fiak tartoznak, hálás és kegyeletes kezekkel koszorúzza meg őket.

S ime, ezt teszi a magyar nemzet is ez alkalommal, midőn Liszt Ferenc ötven évi művészi működését megörökíti egy oly ünnepélyes jubileumi mozzanat által, mely mint önmagát megtisztelő nemzeti tény, örökké élni fog műtörténetében; melylyel az egész világ előtt beigazolja szellemi emelkedtségének tiszteletet parancsoló színvonalát s melylyel a késő nemzedékeknek is mindig fokozni fogja lelkesedését a haza iránt, emlékeztetvén azokat, hogy a magyar nemzet elismerő és hálás tud lenni mind ama fiai iránt, kik reá fényt, dicsőséget és szellemi előnyöket árasztanak.

Legyen áldás örökké e nap műveletén, s emlékeztessen bennünket örökké arra, hogy mivel tartozunk a hazának, mely szült és emlőin táplált s mely csak ama fiait ölelheti igazán s forrón kebelére, kiknek minden tette és gondolata csak a hon boldogítása és felvirágoztatása nagy eszméjében öszpontosul!

Liszt Ferenc 1811. október 22-én született Magyarországon, Sopron megyében, Raiding faluban, közel Sopron városához.

Az év, mely születését jelzi, a legnevezetesebbek egyike, mely e föld lakói felett elvonult. Az ég és a föld, egyaránt bámulatra kelté abban a világot s a tudomány és történelem, örökké csodálatra méltó dolgokat jegyzett fel felőle.

A földön: egy hirtelen jött, meteorszerű lángész és világhódító, hatalma tetőpontján állva, kezének egy mozdulata s szemének egy pillantásával döntött népek és államok sorsa felett. A történelem, kizökkenve rendes kerékvágásából, mintegy kételkedve nyúlt a tollhoz, hogy vajjon följegyezve a rendkívüli eseményeket, fog-e majd azoknak hitelt adni az utókor?

S az égen? — Egy, még csodálatosabb tünemény tartá bámulat, rettegés és ámulatban a föld lakóit. Három ezer évi vándorlás után ismét megjelent azon a legnagyobb, legfényesebb s legcsodálatosabb üstökös-bolygója naprendszerünknek, hogy az ember ismeretszomját felzaklatva, a belélehelte isteni szikra segítségével, századokkal vigye ismét előbbre s emelje magasabbra a tudomány, a szellem világitó fáklyáját.

Pusztán a véletlen játéka, vagy a világegyetemet mozgató s vezérlő örök s titkos hatalom egybehangzó működésének okozata-e, hogy a művészet egén is ép ez évben születik Liszt Ferenc, a legcsodálatraméltóbb tünemény, mely valaha annak láthatárát bevilágítá oly fényvel, melyhez hasonlót még soha nem látott, nem jegyzett fel a mütörténelem?

Ki tudná ezt megmondani! De ha az anyagi mindenségben, van közös vonzási erő, létezik örök oszthatatlan láncolata az okok és okozatoknak: kell, hogy létezzék a szellemi világ közös működésének tüneményeire nézve is, s talán ez okozta azt, hogy a nagy világszellemek feltünése és működése, mindenkor messze kiható átalakulásokat idéznek elő, melyek megváltoztatván az anyagi világ képét is, ez által aztán mintegy látható, érezhető intező kezeivé válnak e földön az isteni hatalom s gondviselésnek.

Ha itt részletekre kiterjedő életrajz nyújtásáról volna

szó: Lisztnek már zsenge gyermek éveit, az ő rohamos fejlődését, számtalan küzdelmét, mesés diadalait és viszontagságos életmozzanatait egészen addig, hol mint alig 16 éves ifju már önállóan lép a világ szinpadjára, kötetekkel kellene ecsetelni és megvilágítani. Mert amit más világhírű nagy művészek, csak az érettebb korig fokozott munka és önfejlesztés útján nyerhettek el u. m: osztatlan elismerést, dicső hirnevet, hódolatot a művelt világ részéről, anyagi és szellemi előnyt s kitüntetések: mind ez, oly korán hullott már az ő ölébe, hogy ha rendkívüli viszonyok, rendkívüli változásokat nem idéznek elő ifju lelkében, ellankadt kedélyvilágában: talán féluton áll meg a fényes meteor s csak a láthatár emelkedő fokait világítja meg, hamarább bevonva fénysugarait, semhogy a zenithre jutva, onnan tölthette volna be meszsze kiható életfeladatát

Hogy az ember fejlődésére, eszmé- s kedélyvilágára minő hatalmas befolyással van a szülői nevelés; ez talán Lisztnél bizonyult be legerősebben. Atyja: Liszt Ádám, előkelő magyar nemesi családból származván, a sors csapásait nemes lélekhez méltóan tudta tűrni s bár mint herceg Eszterházy egyik uradalmi hivatalnoka szerény állást foglalt el; egyszerű, és takarékos életmódja mellett még sem mulasztott el semmit is, hogy egyetlen fiát, Ferencet kellő nevelésben részesítse Művelt és tudományosan képzett férfiú volt, s a mellett szenvedélyvel szerette és gyakorolta a zenét, sőt kitünt a zongorahagedű- és gordonkajátékban is. Amit a sors anyagi tekintetben megvont az apától, azt pótolta nála a gyöngéd szeretet, a példás gondosság és a fáradhatlan törekvés: fiát boldoggá tenni a világon nevelés által. De az ily atya mellett, Ferenc még egy valódi őrangyalt is birt édes anyjában, ki egyetlen fia szeretete és ápolásában találta minden boldogságát. Vallásos érzületű levén a szó szoros értelmében: fiában is ez érzületet táplálni és fokozni, legfőbb gondját képezte, melybe végre annyira bele élte magát, hogy a szülőknél szokásos előtervezés szerint, nem ismert más vágyat, mint hogy fia valaha az egyházi rend tagját képezze.

Azonban, „az ember tervez, és Isten végez“ mondja a

példabeszéd. S így történt ez Liszt Ádám fiával is, kinek atyja különben sem igen rajongott anyja vágyódásaért. Az alig hat éves Ferenc, már korán elárulta rendkívüli hajlamát és tehetségét a zene iránt, melyet atyja minden áron igyekezett fokozni és kifejteni. Az első oktatást a zongorában ő maga eszközölte s minden nap nagyobb lön bámulata ama rendkívül gyors előhaladás felett, melyet fiánál tapasztalt. Haydn és Hummellel (kik akkoron a herceg Eszterházy-féle udvari zenekarnál voltak alkalmazva) szorosabb barátságban állván s velök is közölvén tervét fiának a művészetben való kiképeztetése iránt; tőlük csak határozott felbuzdító biztatást nyert.

A három évig tartott atyai oktatás is — mely pedig valami nagyon rendszeresnek épen nem volt mondható, — meglepő eredményekre vezetett. Ez alatt azonban, nagy lelki aggodalmakon kellett a szülőknek keresztül esniök. A gyöngéd testalkatú s finom idegzetű Ferenc, hosszabb ideig tartó betegségbe esett, mely majdnem életébe került. A szerető szülők nem egyszer állták körül beteg fiuk ágyát a megtört remény vigasztalhatlan fájdalmával. De akit a múzsa homlokon csókol már bölcsőjében, annak élete felett a költészet s az emberiség géniusza szokott örködni, míg be nem végzi a ráruházott magasztos hivatást. A nagyreményű gyermek is felüdült s atyja a sok oldalról hozzá intézett fölkeréseknek nem tudván ellent állni; kilenc éves korában már nyilvánosan fölléptetvé egy hangversenyben Sopron városában, melyben Ries Esz-dur és Hummel H-moll versenyművét játszta oly rendkívüli sikerrel, hogy atyja elhatározta őt nagyobb városokban is bemutatni. E célra, mindenek előtt Pozsony városa lön kiválasztva s az atya és fiu sorsa itt lett aztán véglegesen el is döntve. A siker, a feltűnés, melyet itt játékával okozott, oly általános és mindenkit magával ragadó volt, hogy számosan a magyar főurak közül azonnal vállalkoztak a fiatal művész végleges kiképeztetésének költségeit fedezni s erre hat éven át évi ezer forint biztosítással egyesültek is, neveztesen pedig: az Amadée, Szapáry, Apponyi, Eszterházy s Erdődy grófi családok. — Ferenc atyja, erre feladta Raidingi állomását s

véglegesen Bécsbe költözött, hogy fiát ott, az akkori leghiresebb mesterek által képeztesse ki. Anyja azonban vigasztalhatlan lett ez új fordulatra s nem akart tágitani attól, hogy fia mondjon le a szerinte háládatlan művészi pályáról s szentelje magát az egyházi rendnek. Szemrehányásokat tett férjének és fiának s érzékenyen panaszkodott mindenfelé, hogy egy bizonytalan jövő végett feláldozzák a bizonyosat, az előnyösebbet. A szülők kölcsönös szemrehányásai s ingadozásainak végre maga a kilenc éves gyermek vetett véget felkiáltván: „legyen meg az Isten akarata; az több a véletlennél, ami velünk Pozsonyban történt, s ahol az angyalok intenek magukhoz, ott az ember fia ne késedelmezzék egy percig is”. — S a gyermek e határozott szavai győztek, az atya örömkönyek közt ölelte keblére nagy reményű fiát s többé nem volt hatalom, vagy rábeszélés, mely tervétől eltántoríthatta volna. — Ez idő alatt Hummel Weimárba költözött udvari karmesternek. Liszt Ádám, kezdetben fiát az ő vezetése alatt akarta kiműveltetni, ki ez időben mint virtuóz nagy hír és tekintélyben állott s Weimár és Bécs között habozott választásával, ahová meg Czerny Károlyhoz zárandokolt a virtuózi pályára készülők nagy serege. — Csakhamar azonban, ez utóbbira esett választása, miután Hummel nagyon is túlcsigázott követeléseket tett a fiatal lángész irányában, sőt az atyát nem is igen kecsegtette valami rózsás reményekkel. — Ellenben Czerny a legönzetlenebb jellemet tanusította. Tiszteletdíjat semmiképen sem akart elfogadni s szerencséjének tartá a fiatal művész tanárának lehetni.

Liszt, még ma is élénk hálaérzettel emlékezik Czerny-re, ki az ő irányában oly lovagiasan viselte magát. Midőn mint 15—16 éves ifju már egész Párist meghódította, egy ízben az olasz boulevardon sétálva atyjával, találkozott az ép akkor ott időzött Hummellel. Az atya hidegen köszönté s meg nem állhatta, hogy szemére ne vesse, miszerint oly hidegen s kevésbé hizelgő jóslattal viseltetett fia irányában. „Lásd — — mondá neki — ugy-e még is csak vált valami Ferenc-

ből? — Hummel zavartan s udvarias bocsánat-kéréssel távozott.

Czerny vezetése alatt, a 11 éves Liszt csakhamar elérte a technika ama színvonalát, melyen túl az akkori álláspont szerint, alig volt már fokozat. Kezdetben némi surlódás is jött közbe a mester és tanítvány közt, amennyiben az előbbi, nem találván mindenben elfogadhatónak az alapot, melyet magával hozott, a tüzesen, rohamosan előhaladni akaró fiatal művészt sokban visszatartá s oly dolgokra szorítá, melyeken az már túlképzelte magát. De később maga Czerny belátta, hogy egy rendkívüli tüneménnyel van dolga, kit nem lehet a közönséges tanrendszer szerint vezetni, s kinek a köznapiasságon túlemelkedő, túlnagyra törő szelleme önmagától töri össze a békókat, melyeket rá erőszakolnak. Ez alatt a művészet más szakában sem maradt tétlenül. Az akkoron nagy hirben állott udv. karnagy Salieri oldala mellett tanulmányozta a zeneszerzést, ki a gyermek lángeszét azonnal fölismerte s aszerint igyekezett is őt vezetni. Rövid idő alatt nemcsak kész harmonikus és zeneirő lett, hanem bámulatosan elsajátította a vezérkönyv-olvasást is. Ezek közt leginkább vonzódott Beethoven műveihez, ki iránt határtalan kegyeletet, vonzódást s bámulatot érzett. Minden vágya ohajtása abban öszpontosult, hogy a nagy mestert színről színre láthassa. S e vágya teljességbe is ment. Beethoven elfogadta a lángeszű gyermeket, kiről már azelőtt annyi magasztalót hallott. Liszt, még mai nap is szent áhitattal emlékezik ama jelenetre, hol mint 11 éves gyermek szemtől szemben állott a legnagyobb zenészeti geniussal, ki talán valaha e világra született. Alig mert föltekinteni Jupiter-homlokára s minden szavát talizmánként leste, hogy azok egész életén át kalauzolják. A nagy mester szólta is hozzá a szeretet, a jóakarát, a gyöngéd érzet hangján. Emlékezteté ama magasztos hivatásra, mely rá mint művészre várakozik s szívére kötötte, hogy a művészet nagy horderejű ügyét soha el ne válaszsza az emberiség szent érdekeitől, hanem törekedjék az ember s művész eszményképe megvalósításán. Azután meghallgatta

s fényes jövőt ígért neki. Ez évben történt aztán az is, (1823-n) hol a fiatal művész, alig rövid másfélévi tanulás után háromszor hallatta magát Bécsben nyilvánosan s hol búcsu-hangversenyén Beethoven is megjelent s a közönség előtt megölelte őt s „valódi művészek“ nyilvánítá. Már ekkor oly hatalmában volt az adott motívumokra épített szabad ábrándozás és rögtönzés is egyesülten a technika magas fokával, hogy e tehetségével mindenkit, magát Beethovent is bámulatra ragadta. Ez első önálló hangversenyeit a bécsi közönség tömegesen s rendkívüli érdekeltséggel látogatta s ez évtől kezdődött voltaképen művészi pályája, melynek félszázados jubileumi emlékét a jelen folyó év képezi. — S e félszázad lefolyása alatt, soha egy percig sem feledkezett meg Beethoven intő s profétai szavairól, s a művész és ember eszményképét oly magasztosan egyesítette magában, miként előtte soha még egy művész sem. Ez idő lefolyása alatt egészen a mai napig, élete szakadatlan láncolata lett az öntökéletesbitésnek, mint virtuóz és zeneköltő a nagyságban való emelkedésnek, mint ember és művész a nagy horderejű, messzekiható nemes és magasztos tettek, műveleteknek. Az áldás és siker — habár ez utóbbi néha nehézségekkel is összekötve — mindig nyomában járt, mert célja, indoka és ügyelkesedése, mindig önzetlen, tiszta és nemes forrásból eredt.

Az első bécsi siker után, mely ugy anyagilag, mint szellemileg, megnyitotta az atya és fiu számára az egész világot, még az évben egy nagyobb műutazás következett Dél Németországban, hol mindenfelé elismerést aratott, általános feltűnést keltett s gazdag eredményeket aratott. Atyja azonban s bizonyára ő maga is, még nem tartotta magát egészen bevégettnek. Páris, a világváros, annak híres zenedéje s az abban működött híres tanárok lettek végcélul kitűzve. Ez utazásban anyja is kísérte, ki látva a rendkívüli eredményeket, mindinkább kezdett megbarátkozni fia életpályájával. Ott azonban ép ellenkező uton érte el a célt, mint a hogy az terveztetett. A zenedébe való fölvetelét nem lehetett kieszközölni, dacára

nagy befolyásu körök közbenjárásának. Az intézet híres és nagytekintélyü igazgatója: Cherubini, mellékes érdekek és soha tisztán fölnemtárult befolyásnak engedve, nem viseltetett iránta sem kellő vonzalommal, sem tehetségének kellő elismerésével. Dacára, hogy a legszigorubb vizsgát állatta ki vele, végre még is mint nem francia születésüt — kinek fölvétele mint mondá, az intézet szabályaiba ütközik, — véglegesen elutasítá. Ez nagyon lehangolta az egész családot s mind azokat, kiket a művész sorsa mélyen érdekelt. Hanem csakhamar jobbra fordult minden, mint képzelték. A zenede két leghíresebb tanára: Reicha és Paer, a legmelegebben érdeklődtek a fiatal Liszt iránt és segédkezésére voltak, sőt Reicha a nagy zenetudós vesztese alatt, az intézeten kívül csakhamar elsajátította a zeneszerzés legmélyebb titkait is. E mellett a párisi legelső salonok is fölkarolták, élükön az Orleans-i herceggel, (a ki későbben Lajos Fülöp név alatt Franciaország királya lett) s rövid idő alatt azoknak valódi kegyence lön. Játéka Párisban is nagy föltűnést okozván, kisebb-nagyobb kirándulásokat tett a nagyobb vidéki városokba, hol mindenütt anyagi s szellemi siker kísérte utjában. Zeneszerzői tehetsége már akkor is oly nagymérvü volt, hogy Bordeauxban hangversenyezván, midőn ott egy saját szerzette sonatát a Beethovené gyanánt játszott, a jelen volt híres hegedűvirtuóz: Rode sem tudta azt megkülömböztetni a nagy mester irányától. Majd Angolországba ment, ott is s főleg Londonban feltűnést okozva. Visszatérve Párisba, egészen a zeneköltészetnek szentelte idejét s „a szerelem vára“ címü egy felvonásos dalműve az 1825-ik év vége felé került ott első előadásra az „Academie royal“ címü színházban s mikdenkori előadását zsúfolt ház és kiváló elismerés követvén, ez által mint zeneköltő is szélesen elterjedt névre tett szert. Ujabb műutazások láncolata következett aztán Svájc, Német- és Angolországban. Ez időben közönség és kritika mind nagyobb mérvben karolja fel. Hangversenyei az anyagi s szellemi siker tetőpontjára hágnak s mint 15–16 éves ifju már lábai előtt látja a világ hódolatát. De a tömjénfüst

mámorában, egyszerre csak egész lényé átváltozik. Szellemi undort kap a külvilág zaja, fénye s koszoruitól. Terhére van a világ hódolata, érzéketlen a földi javak iránt s az eddig életvidor, kedélyes, szikrázó szellemű ifju, önmagába zárkozott, búskomor s szótlanná válik. A vallási érzület s annak túlvilági rajongásaiban (melyeket kora gyermeksége óta táplált lelkében) keres menedéket a tömeg tapsai s a világ tömjénfüstje elől. Elhanyagolja művészetét s csak a szellemet tápláló olvasmányok s ábrázolásokba merül.

A vallás elmélyítő s vigasztaló képeiben keresi megnyugvását. Nem foglalkozik művészetével, hanem legkedvesebb olvasmánya lesz a „Les pères du desert.“ Hetekig nem érintkezik a külvilággal s megfélekedezni látszik e búskomorságában úgy saját hivatásáról mint szülői jövőjéről. A gondos apa megütközve fiának e hirtelen s mivel sem indokolható kedélyváltozásán, minden áron szórakozást keres számára, s a testben, lélekben megrendült ifjut az orvosok tanácsára a Boulogne-i tengeri fürdőbe viszi. Azonban, az ifju művész lelkét egy nem várt csapás itt még inkább lesújtja. Szeretett atyját elragadja a halál oldala mellől s magára hagyatva áll a világon. Vigasztalhatlan lesz s még inkább meghasonlik belső kedélyvilágával. Mindenekfelett anyjára gondol, mint az egyedüli lényre, ki szívéhez még közel áll, s ki Párisból testvéréhez költözött volt Gráczba még egy évvel azelőtt. Legelső gondja volt tehát, szeretett anyját magához hívni és venni Párisba, kinek is azonnal 100,000 frankot tett le élete biztosítására, mely összeget aztán későbbben még nagyobbra egészített ki.

Az immár ifjává fejlődött művész aztán Párist választja állandó lakhelyeül. Az élet elszédítő mámorá, a korán érzett családi csapás s az önmagára való hagyatás, jókor megérlelte lelkében a legnagyobb küzdelmekkel szemközt is a tántorithatlan kitartásra támaszkodó szilárd jellemet, mely aztán egész életén és működésén oly dicső eredményekkel vonul keresztül. A gyermeki lényből ímígyen csakhamar kifejlett, érett ifju vált, ki ujfent fölismerve magasztos hivatását, annak áldozni életét indult további pályáján. De elébb még egy nehéz, majd-

nem egész életét feldúló lelki küzdelmen kellett átesnie, mely sok szívérebe került ugyan, de abból végre még is, mint szinarany az izzótüzből, többé elnemtántorodó lelki meg-edződés s elhatározással került a művészet örökragyogásu felszínére. Ifju szive egész lánghevével szeretett egy magas állásu eszményi lényt, kinek birásáról azonban örökre le kellett mondania. Az ebből eredt meghasonlás önmagával s eddigi pályájával, oly forduló pontot képezett ismét életében, mely közel hozta őt ama elhatározáshoz, hogy végkép szakítson a művészettel. Elzárkozott a külvilágtól, s egészen átengedte magát az öntépelődésnek. Ismét vallási ábrándozásainak kar-jába veti magát s oly lelki állapotba esik, mely testi erejét is végleges kimerüléssel fenyegeti. Egyedül anyja körében élt s talált némi vigasztalást, ki azonban nem volt képes sem kérelmei, sem könyeivel őt ismét visszaadni a világnak. — E fájdalom első rohamait túlélve, leginkább tudományos olvas-mányokkal foglalkozott, mi által alapját veté meg ama sokodalu ismeret s szellemi műveltségnek, melyet későbbben mindinkább fokozott s mely őt e tekintetben is a legkiválóbb jelenségek közé emelte. Művészetével keveset látszott törődni ez időben s az oly vakító fénynyel megkezdett pályán, alig érzett többé vágyat a további diadalmenet folytatására.

S ily előzmények, viszonyok közt, talán egészen vagy legalább nagy részben elvész a művészetnek, ha két nevezetes körülmény nem jó közbe, mely aztán mint erős villanyütés annyira fölrázta elzárkozottsága s kedélye lethargiájából, hogy többé hasonló mérvben nem is esett abba vissza. Egy-részt (1829—30 tájban) P a g a n i n i, az eddig még utólnemért hegedűművész, s a műtörténelemben egyedül álló csodás je-lenség, egyszerre föllép s meghódítja ez egész világot. Misz-tikus alakja, modora és multjához csodás regéket csatol a könnyenhivőség s művészete által egy, addig még nem sejtett új világot tár fel a bámuló közönség s művészvilág előtt. Másrészt kitör a juliusi francia forradalom. A poliükai s társadalmi világ új alakot törekszik nyerni, s magával ra-gadja mozgalmas árjába sodorva az irodalom, a művészet új

irányzatát is, mely Hugo Viktor és Berlioz Hectorban meg is találja kimagasló képviselőit. Akiben csak egy szikrája lakozott az önérzetnek s a nagy eszmék iránti lelkesedésnek s akiben csak egy szikrája szunnyadozott is a tetterőknek, a nagyobbra való hivatás öntudatának: az veszteg nem maradhatott. Hogyan maradhatott volna tehát Liszt, kinek keblét és agyát mindebből nem szikrák, hanem már lobogó de egyidőre elfojtott lángok emésztették?

Paganini hóditásainak mindinkább növekedő hire s nimbusa visszaadja lelkének egész rugékonyságát s átérteti vele hivatásának egész horderejét. A francia forradalom pedig csak magasra ragadó szárnyakat ad ifju lelkesedése hevének s a mindennapi felett messze tulemelkedő képzeletének.

Pár évre ez események után — 1833-n, — Genfben teszi át lakását s ismét elvonul a világtól; de nem azért, hogy eredménytelen lelki tépelődéseknek adja át magát, hanem hogy a tettek mezejére készítse el magát s aztán mint győző meghódítsa velük a világot. Majd Párisba megy, hol az említett év végeig egészen tanulmányainak él, környezve számos barátai, tisztelői s bámulóitól. Nyilvános föllépéseket azonban ez idő alatt alig tartott. Egy magasztos célt tűzött maga elé t. i.: a virtuóizást s átaljában a művészeti technikai tökélyt nem céljá, hanem csak eszközzé emelni a művész körében, hogy azzal egy magasabb hivatást töltsön be annál, mely csak az öndicsősítés és az önérdék kiélegítését tartja szem előtt.

„A művésznak ily értelemben való megtisztulása által emelni magát a művészet mint nemesítő ideál becsét s jelentőségét; minden művészeti nyilvánulást úgy a teremtő, mint a végrehajtó működés mezején, maga a művész egyéni belvilága kifolyásával hozni kapcsolatba; s végre: a művész állását s működését oly varázskörrel vonni be, mely míg egyrészt emelőleg hat magára a művészetre; másrészt önzetlen s kiható solidaritásba hozza őt az emberiség, a társadalom, a haza legszen-
tebb érdekeivel.“

Ime rövidbe foglalva ama nagy és magasztos elvek, melyek megvalósítására Liszt törekedett. S egy félszázad le-

folyása alatt hogy mennyire érte el e célt saját élete és működésével: számtalan nemes tettei, korszakot alkotó remekművei s jellemének fényugarai, hirdetik az egész világnak.

De míg kezdetben az eredményeknek többé megnemingatható talpazatára léphetett: nehéz harcokat kellett kiállania. A megrögzött eszmék és érdekek emberei, vészt hirdetve s az előkor hagyományaira épített hajfonatok tekintélyét féltve, táborokban sorokoztak s elkeseredett hadjáratot indítottak ellene nyilvánosan és eltakart parázs alatt. Liszt elfogadta a harcot, de mindinkább látva a tér s fegyverek egyenetlenségét, valamint az irányadó körök áttörhetlen konokságát: már hajlandó volt elhagyni az óvilágot, s Amerikát választani nagy eszméi megvalósítása tereül, midőn egy újabb változás életében, ama fentebbi határozatra bírta, hogy egy időre Genfét válassza tartózkodási helyéül. S életének talán egyik legszebb, legköltőibb s legmunkásabb részét itt töltötte. Ama szorosabb viszony, mely őt Stern Dániel írói néven d'Agoult grófnőhöz kötötte, csak fokozta ama elhatározásában, hogy minél visszavonultabban de egyedül művészeti s tudományos foglalkozásai s tanulmányainak éljen. Majdnem egyedüli érintkezési körét Sand György, Piktet Adolf, de Candolle és herceg Belgiojoso társasága képezte, kikkel többször kirándulásokat tett Svájc legköltőibb, legnevezetesebb pontjaira. Ez érdekes és nevezetes kirándulások költői benyomásait aztán „Années de pelerinage“ cím alatt kiadott zenekölteményeiben örökitette meg, melyek ugyszólván első nagyobb termékei voltak reformatori s új irányu költői géniuszának. Ezek közül „Tell Vilmos kápolnája“ — a „Wallenstatti tó“ s „Egy forrás partjánál“ (au bord d'une source) című részletek, későbbben világhírre emelkedtek, mert virtuóz-pályájának műsorain gyakran lehetett velük találkozni, elbájolván, s a költészet legmagasabb régiójába emelvén azokkal hallgatóit. Ez idő alatt, a műirodalom mezéjén is föltűnést okozott működése, számos önálló s a művészet életkérdéseit élénk, vonzó és ragyogó tollal ecsetelt cikkeket közölvén a párisi „Gazette musicale s

cimü zenelapban. E pár év alatt kifejtett munkássága és sokoldalú tanulmányozása tette le alapját ama rendkívüli képzettségnek, melyre aztán mint önálló zeneköltő is egész új irányát építhette. S dacára, hogy már Paganini diadalmas föllépése után elhatározta, a virtuóztatás fegyverével törni utat legelőször is a mind addig szentesítve hitt művészeti chablon-rendszer phalanxain keresztül: még is ki tudja meddig késett volna még kilépésével, ha önérzete s hivatási öntudata, végelelhatározó lökést nem kap egy újabb körülmény által, mely aztán mint legyőzhetlen hőst a küzdőterre vetette.

Thalberg föllépésének hire, kit a zongora-virtuóztatás újabb tüneményeként fogadott s ünnepelt főleg a párisi világ, — hol rendkívüli diadalokat aratott — gyors elhatározásra készítet. Elhagyva genfi tuskulánnumát, Párisba sietett, hogy visszahódítsa a maga számára a francia főváros osztatlan pálmáját. Liszt, az önereje s magasabb hivatására teljesen támaszkodni tudó fölényérzet öntudatával vette fel a kihívó kesztyűt, melyet Thalberg elébe dobott. Még el sem hangzottak jóformán a dicsőítő tapsok, melyekkel a párisi közönség s kritika Thalberget elhalmozta: s már alkalmat nyújtott az ítéletre, mely után az egyik vagy a másiknak le kellett a fegyvert raknia. Mindjárt utána, s ugyan ama helyiségekben hol Thalberg egyidőre magához ragadta az elsőségre szóló közvéleményt, egész sorozatát adta a hangversenyeknek oly műsorozatokkal, melyek minden irányban hű alkalmat szolgáltatottak a nemhabozható ítélethozatalra. S a harc csakhamar el lett döntve, még pedig oly eklatáns módon, mely aztán oly magasra emelte, hogy senkinek még gondolata sem támadhatott-többé őt odáig követhetni. Kritika, és közönség, barát és ellenség csak ama meggyőződésnek adott mindenfelé kifejezést, hogy Liszt mint zongoravirtuóz s mint előadó, magyarázó géniusz, még csak hasonlításba sem jöhet pályatársaival. „Thalberg az első, de Liszt az egyedüli.“ Ez lett a jelszó, melyet Páris kiadott s mely aztán jöttét megelőzte mindenütt, ahol csak megjelent, s mely megerősítette a közvéleményt, s kritikát mindenütt, a hol csak varázshangszerét

hallatta. — S 1837-ig, mint lavinaroham terjedt a hite, csodás hatalma a szivek, az érzelmek felett s midőn a nevezett évben nagyobb európai körutra indult: lázas izgatottság fogta el előre ama városok közönségét, melyek felé utját irányozta. A világ alig tudott számot adni ama túlvilágival határos büvös hatalomról, melylyel Liszt már akkor a zongora bilentyüzete felett uralkodott. Pedig ezt százezren nehezebb volt elérni ép akkor, midőn Paganini egy oly hangszer előnyeinek mesés feltüntetésével járt elől, mint a hegedű, mely a dallam-ár változatosságát a legcsodálatosabb módon képes fokozni s melynek minden érzelem s kifejezés árnyalatai rendelkezésre állanak. S ha mindehhez még hozzáadjuk, hogy azon időben még nagyon messze állott a zongora hangja, gépezete s egész szerkezete ama tökélytől, melylyel már korunkban dicsekedhetik: e feladat nehézsége még világosabban kitűnik.

De nemcsak páratlan csaknem hihetetlen technikai tökélye s merészségével kelté fel a világ bámulatát; hanem az előadással egybeköttöt ama szellemi fölény és belemélyedéssel is, melyről mindeddig sejtelve sem volt a művészeti világnak. Paganini játékának démoni hatalmat tulajdonítottak. Á ki hallotta, szinte megmeredt bámulatában s míg hallgatta, megbűvölt köréből nem szabadulhatott s mintegy könnyebb lőn a szív, ha utolsó hangja elzüllött, mint valamely nehéz lidércnyomás után, mely megreszketteti utána az idegzetet.

Liszt játékában is megtalálták a leigéző démoni hatalmat, mely annál inkább bámulatra keltett, mennyivel egyenletlenebb volt a hangszer, melylyel Paganini mellett rendelkezett. De amellett még egy oly elbűvölő elemmel is rendelkezett, mely amannak művészi régióját távolról sem lengte át a másikhoz hasonlóan. S ez az elem volt: ama égi sugallat, ama égből földre leszált túlvilági átszellemülés kifejezése, mely alatt fölemelkedik s megtisztul a lélek mint az angyalok kórusára.

Párisi győzelmei után, Liszt mindenekelőtt a művészet klasszikus földjét, Olaszországot kívánta látni, csodálni és behatóan tanulmányozni. 1837-ben tehát, hol első nagyobb európai körutra indult, főleg Milánó, Velence, Genua, Florenc és Róma

ama városok, melyekben hosszabb időt tölt s hoi hangversenyeivel általános hódításokat tesz. Két évig el sem hagyja a költészet, a művészet s az emberi szellemnagyság ez örökbecsű földjét, mely annyira öszhangzott nagyratörő lelke szárnyalatával. Nincs oly ága a művészetnek, melynek beható tanulmányozásával ne foglalkozot volna, s e két év kiapadhatlan forrásává válik lelkében a tudásnak, a lelkesedésnek s ama teremtési vágynak, mely őt egy negyedszázad multával ismét visszavezette e földre, hol is aztán, zeneköltői lángelméje két oly korszakot alkotó müben kulminál, mint „M a g y a r o r s z á g i s z e n t É r z s é b e t“ és „K r i s z t u s“ címü oratoriuma. — Olaszország legkiválóbb szellemi nagyságai azok, kikkel folytonosan érintkezik s kiknek körében mintegy átszellemül. R o s s i n i v a l i s, ki már akkor hírnevének tetőpontján állt, benső viszonyba lép, mely — habár későbben nagyon eltérő utat követtek is a művészet mezéjén — mindvégig a legszívélyesebb maradt. S Rossini, az ő világ-nimbusának jó nagyrészt bizonyára L i s z t n e k is köszönheti, ki az ő csodálatos hűség, virtuóztatás és páratlan genialitással zongorára átírt „Tell Vilmos“ nyitányával a netovábbig tu lta fokozni hangversenyeiben a bámulatot. Velencében való tartózkodása alatt érte ama leverő hír (1838-ban) miszerint P e s t, hazája virulásnak indult fővárosa, egy véstetjes kiáradás következtében az inség és pusztulásnak van kitéve. Mint villámcsapás hatott e szomorú hír lelkére. A világművész egyszerre átérezte kötelességét mint magyar hazafi, s dacára, hogy még húzamosb kötelezettségei tartották vissza: egyenesen s egészen váratlanul Bécsben termett, hol egész sorozatát adta a hallatlan sikerü hangversenyeknek, melyek mesés bevételeit nagy részben — mintegy 24 ezer frtot — a pesti vízkárosultak javára fordította. Pest városa nem csak köszönő levelet írt az ép oly nagy, mint nemes szívü művésznek, hanem küldöttségileg is meghívta, hogy őt a haza szívében ünnepelhesse. De bármennyire óhajtotta volna ezt ő maga is: ez uttal le kellett mondania hazája viszontlátásának öröméről, megigérvén azomban, hogy a jövő évben legelső kötelességének tar-

tandja hazájába térni, hogy erejéhez képest ő is áldozhasson annak oltárán.

Bécsből ismét Olaszországba tért vissza, hol egy ideig visszavonultan élt részint a „Villa Maximilianában“ Lucca mellett, részint pedig a Pisához közel eső „San Rosare“ nevű falusi magányban. Sokoldalú tanulmányainak szentelte itt ismét életét s még a politikai tudományokat sem mellőzte, sőt egy ízben — a legmagasabb körökkel való összeköttetéseinél fogva — majd rá engedte magát beszéltetni, hogy a keleten diplomatiái állást foglaljon el. Azomban, hála a művészet géniuszának, e tervvel csakhamar aztán egészen felhagyott. Az 1839-ik év vége felé, ismét nagyobb műutazásra indult, s igérete folytán, Triest és Bécsben való rövid tartózkodás után egyenesen hazájába tért.

S ez időtől kezdve aztán, — egy évtizeden át — virtuózi pályájának ama mesés diadalai következtek, minőket sem előtte, sem utána, még soha egy művész sem aratott. A kitüntetés s az ünnepeltetésnek nem volt oly neme és oly magas foka, melyben ne részesült volna. Hangversenyei egész izgatottságba hozták a városokat, ahol megfordult. A legmagasabb köröktől kezdve, az egyszerű polgárig, sőt a nép fiáig mindenki a kegyelet és bámulat érzetével közeledett feléje mert ő soha nem feledte magasztos hivatását, s ha mint művészt ünnepelték valahol, azonnal alkalmat nyújtott arra, hogy művészeti nagyságával emberszeretetét is mérjék össze. Mert száz ezerekre, talán egy pár millióra is megy az az összeg, melyet Liszt életében a jótékonyság, a közügy s a hazaszeretetnek áldozott művészete által. Alig van ország Európában, alig van jelentékenyebb város, mely az ő nevét hálával ne említené.

Midőn mint világhírű művész, a fentebbi év végén legelőször látogatta meg hazáját: az messzekiható eseményt képezett az egész országban. Pozsonyból — hol ép akkor együtt volt a magyar országgyűlés — s Pestről tisztelgő küldöttség ment elébe s diadalmenethez hasonlított bevonulása a két városba. Pestre karácsony estéjén érkezett s 1840 Jan. 4-én adta első hangversenyét a magyar nemzeti színházban, ugyan-

csak annak alapja javára, mely aztán oly nagymérvű ovatio színhelyévé változott, minő abban még soha elő nem fordult. A város és a mágnási körök képviselői küldöttsége egy nagyértékű diszkarddal tisztelte meg ez alkalommal, melyet gr. Festetics Leó, nyújtott át neki a nemzeti szinpadon. Megható s lelkes beszédben (francia nyelven) köszönte meg a kitüntetést, mely a hazafiság és szellemi emelkedettség tüzét ragyogtatta vissza. Minden hangversenyének jövedelmét valami jótékony, vagy nemzeti célra szentelte. Ekkor tett egy nagyobb alapítványt is a nemzeti zenede számára. Jótékony-ságának szétárasztása annyira ment, hogy értesülvén, miszerint márvány szobra fölállítására tetemes összegek gyűjtettek, azt deprekálta s a begyűlt összeget művészeti célok előmozdítására kérte fordítani. Az ünnepélyek s kitüntetések egész sora rendeztetett tiszteletére s egész itt tartózkodása szakadatlan láncolatát képezte a tisztelet és kegyelet nyilvánulásának, melylyel mindenki sietett adózni művészetének és szive nemességének.

Magyarország ez időszakban a szellemi fölébredés és lázas tevékenység regeneráló korszakát élte. A hazafiai áldozatkészség oltár volt, melyre mindenki sietett részt letenni tehetsége szerint szellemi vagy anyagi tökéjéből, melylyel rendelkezett. Az ébredő s reményteljes lelkesedés korszaka volt az, mely majdnem egy évtizedig nőtt és fokozódott oly dicső lánggá, mely aztán a magyar név dicsőségét a világ minden részében megalapítá. S a szikrák ily fogékony korszakában látogatván meg L i s z t először hazáját s adván legönzettelenebb tanujelét hazafiai áldozatkészségének; közte és nemzete közt többé szét nem hullható s egymást mindinkább vonzó kapocsnak kellett keletkeznie, mely végre is a magyar nemzet művészeti java és dicsőségére, valamint maga a művész-hazafi végleges önmegnyugtatására, csak a hazához való állandó csatoltatásában lelhetette kielégítését.

L i s z t ez alkalommal nem tehetett nagyobb körutat hazájában s csak is a fővárosra kellett szoritkoznia. De meglátogatta szülőhelyét Raidinget, hol gyermekéveinek aranyál-

mait élte át, melyek később mind oly dicső megvalósulást nyertek. Mindennemű kitüntetéssel lett ott is elhalmozva, népünnepélyt rendeztek tiszteletére s az őszinte, kegyeletes fogadtatás, melyben ott egy akkor már egészen más nemzedék részesíté, mindig drága és felejthetlen maradt szívének. Hazájának nagyobb mérvű beutazását egy pár év múlva helyezvén kilátásba, 1840-n Jan. vége felé elhagyta a szülőföldet.

S innen kezdve egészen a 40-es évek végeig — mely időszak egyszersmind virtuózi pályájának fénypontja — élete nem más, mint a legfényesebb diadalok s kitüntetések láncolata, dicső köre, mely valaha művész homlokát körülfonta. Kevés kivétellel, Európa minden országa színhelyévé válik mesés diadalainak s városok, népek vetélkednek egymással, hogy géniuszának hódolattal adózzanak. Német-, Orosz-, Francia-, Angol-, Magyar-, Spanyol-, Olasz-, Török s más apró országokban is ragyogtatja művészetét, melynek fénye szétsugárzik aztán mind az öt világrészre. A hol hallják, ott nem tudnak betelni bűvös játékaival s a hol nem hallhatják, ott epednek utána

Leirni akarni részletesen e hét év eseményeit, mozzanatait, s művészeti eredményeit, melyeknek **Liszt** egyénisége és működése volt központja s irányítója: vastag köteteket igényelne; tullepi ez szerény vázlatunk határát, melylyel élete s működésének jellemzését csak fővonásokban akarjuk ez uttal ecsetelni.

Dicsőség, kincs, kitüntetés, hódolás, hódítás: mind ezek elkoztatott szavak annak jellemzésére, a miben **Liszt** ez időszakban részesült. Franciaországot s főleg Párist uralja osztatlan művészi nimbusával; Oroszországban nemcsak Szentpétervárt, hanem minden kisebb rendű városban is, nincsen oly nagy ár, melyet sokallanának hallhatásaért; Anglia garmaáival önti lábaihoz sterlingeit; Németország s főképen Berlin, mesés népszerűség magaslátára emeli, melyben főszerepet az egyetemi ifjuság, és a munkánép játszik, fejedelmi bőkezűséggel mozdítván elő azok egyleteinek érdekeit; s midőn 1846 ismét hazájába tér, hogy azt nagyobb mérvben beutazza, s ujfént folytassa első látogatása

alkalmával megkezdett jótékony s hazafias célu műveleteit: még lelkesebb, még átalánosabb kitüntetésekben részesül. 1845-n Spohr La jossal együtt vezényli a Bonni nagy zeneünnepélyt, mely Beethoven szobra leleplezési ünnepélyére rendeztetett, melynek kiállítási költségei kétharmadát ő egy maga fedezte hangversenyei dús jövedelmiből.

De ki tudná azt mind elszámolni és összegezni, amit Liszt e hét év alatt a jótékony, az emberszeretet, s a művészet érdekeinek áldozott? Az ő nemes szive és önzetlen törekvése, csak a szépet jót, és magasztosat szolgálni: nem ismert érzésben határt s akárhányszor megtörtént vele, hogy valamely városban hangversenyeinek mesés bevételeit mind jótékony célokra s adakozásokra fordította.

Magyarországi körútja után Erdélyt, Oláh- és Moldva országot, Galliciát, s Törökországot utazta be, s a világműveltség gócpontjaitól akkoron még nagyon is messze esett e járatlan országokban valódi mythosi alakban tünt fel.

Hogy az akkori utazás rendkívüli fáradságai, nehézségei, sőt veszedelmei, — valamint a minden irány és arányu hódolatok közepette ugy korábbi, mint főleg emez európai körútja telve volt a legérdekesebb tapasztalatok, benyomások és mindennemű kalandokkal: ez csak a dolog természetében feküdt. Veszületett s a nagy világgal való folytonos érintkezés által a legfinomabb árnyalatig fokozott szellemdús és leköttő modora s társalgása, valamint érintkezése a legmagasabb körökkel ép ugy mint gyakran a legdemokratikusabb elemekkel is, erre minden ország társadalmi köreiben bő alkalmat nyújtott. Nem is élt a világon még művész, de bátran lehet állítani, hogy talán még halandó sem, kinek élete érzésben csak párhuzamba is hozható az övével.

Konstántinápoly, az égi paradicsomnak e földre hullott darabja s csodás viszfénye volt az utolsó pont, mely Lisztet vakító virtuózi pályájának zenithjén látta és bámulta. Kevés-sel utána leszáll a dicsfény ama magaslatáról, melyre eljutnia még egy művésznak sem sikerült. Megvetve a földi javakat s elzárva érzékeit a hódító tömjénfüst elől, a tömeg átalános

meglepetésére lemond egy fényes pályáról, melyet megirigyelt tőle a föld minden hatalmasa, hogy szellemével ismét meghódítson egy új világot s megteremtsen egy új korszakot, mely nevét sokkal behatóbban s tartósabban van hivatva örökíteni, mint egy 25 éves Örpheus-i bűbájlás.

S ez újvilág, ez új korszak kivívását a zeneköltészt örök birodalmában kereste s azt hosszú évek nehéz küzdelmei, s fáradságos de rendületlenül kitartó munkálkodásai után meg is találta.

Midőn Liszt, 1848-n az ép oly igénytelen mint nagyszerű műtörténeti mult és nimbussal bíró városban: Weimárban telepedett le, hogy ott új pályát kezdjen s új hivatásának szentelje további életét; a világ nagy része csak újabb különkedési vágya kifolyásának tartotta azt. Valami megfoghatatlan, az ember természeti ösztöne és hajlamával homlokegyenest ellenkező rajongásnak tűnt fel előtte az, hogy valaki képes legyen lemondani száz ezrek, talán milliók birhatásáról, a földi javak szinejaváról s az élet nagyszerű élveziről csak azért, hogy szerinte egy bizontalan cél s eszme megvalósításának idő s munka fecsérlésébe temetkezzék. S Liszt élet- s működésének második kimagasló korszakát ép ez képezi, hol a kételkedő világnak soha sem képzelt példát nyújtott arra nézve, hogy lakozhatik az ember keblében egész lényét betöltő magasztosabb törekvés s lelkesedés is annál, melyet csak a hű csillogásvágy s az önzés táplálta világi fény és élvezek hajhászata hoz felszínre. Amellett, hogy a weimári Altenburg csendes magányában, fenkött zeneköltői lángeszének termékeit alkotta, melyekkel végre lefegyverezte a legádászbabb kételkedők és ellenfelek táborát is: mint Szent György lovag a sárkányjai, nem lankadó kérlelhetlen harcot vívott úgy az igazgatói pálcával mint a tollal is kezében mind azokkal, kik elvakultság vagy roszakarat ösztönéből homályfátyolt törekedtek vonni a művészet új aerájának világa elé.

Egy oly meteorszerű virtuózi pályát, minőt Liszt hátrahagyott s minőről a művészet magasztos ideáljáért vég-

kép lemondani elhatározta magát, a nagy tömeg, a kritikusok filiszteri táborá, s a mindig egy körben forgó zenészek copfos cébe teljességgel nem tudta, sőt nem is akarta felejténi. A harcban, melyet Lisztnek mint új irányt törő zeneköltőnek vívnia kellett, egyszerre kimagaslott s minden legkisebb homályfolttól is megtisztult virtuózi gigás-alakja még azok előtt is, kik mindaddig legkevésbé sem voltak hajlandók neki nyújtani az elsőség és egyedűliség pálmaágát. Pedig az akták e kérdés felett már akkor rég be voltak zárva, ki is vonhatta volna azt kérdésbe, ha csak nem a vakság, a szándékos rosszakarát, vagy a beszámíthatlan tudatlanság?

Liszt virtuózi nagysága és utólérhetlen geniálitása, — amint már föntebb kiemeltük. még ifju korában széttörte a magát egész Beethoven haláláig mintegy legitim alapon fentartott ugynevezett klasszikus iskola békóit, mely Hummel és Weber K. Mária után leginkább Kalkbrenner, Herz s Moscheles modernizáló törekvéseikben kulminált. A francia restauratio fodros chmissette-jei, tekintélyre sovárgó feszes nyakkendői s a női pipere eltorzító bóbitái, melyek mind meg annyi kifolyásai voltak az akkori elsrófolt aesthetikai izlésnek, nem maradhattak irányító befolyás nélkül az akkori kor irodalmi s művészeti termékeiré sem. Beethoven alakja, óriási árnyat vetett ugyan letüntével az új társadalom művészi hérosaira; de mert több volt bennök az öntetszelgési vágy és kapaszkodásból, mint a lényeg színaranyát fölismerni tudó képesség és fölismerni akaró jóhajlamból, csakhamar háttérbe kellett szorulnia soha elnemévűlhető zongora-irodalmával s ki tudja meddig leendett még elrejtve lángelméjének örök világa a piperés virtuózok vékája alatt, ha a művészet ügyét is átkaroló gondviselés, nem küldi Liszt Ferencet, hogy Prometheus-i szikrájával új életre heltse a művészet elműmiasodott telepeit. S Liszt virtuozitása páratlan nagysága ép abban kulminált, hogy eltekintve saját egyéniségének vívmányaitól s mindent halomra döntő technikai rendkivűliségétől: az érvényesítés és eszményítés tárgyilagosságát ép oly mértékben tudta alkalmazni a legnagyobb

zeneköltők zeneművei magyarázatára, mint saját géniuszának mindenkit elmámorító nyilvánulására. S midőn a 40 es években virtuozitási korszakának eme fénypontján állott: a művészet s főleg a zongorairodalom ennek köszönheti mind ama örökbecsű s bámulatra méltó termékeket, melyek az ő utólérhetlen virtuózi nagy nevével vannak elválaszthatlan kapcsolatban.

Liszt zeneműveinek név- és címsora, egymagában egy vaskos kötetet képez. Ivekre megy csak opera — s másnemű átiratainak a lajstroma, ugyanannyira — ha nem többre — tehető eredeti s többféle alak és kidolgozásban kiadott zongoraműveinek a névsora. Zenekari szerzeményei, tisztán nagy zenekarra vagy egyszersmind magán ének és vegyeskarokra, továbbá, dalai, férfinégyesei, női karai, egyházi zenekölteményei s mindezeknek külön zongorára két és négy kézre, két zongorára és más alaku átdolgozásai s átiratainak címsorozata száz meg száz számra tehető. Vannak műágak, melyek egymaguk egy-egy külön irodalmat képeznek művei közt. Ilyenek hogy többet ne említsünk pl: Schubert Ferenc dalirodalmának, Beethoven symphoniáinak, zongora-átiratai; továbbá: magyar rhapsodiái; dalműátiratai, saját symphoniai zenekölteményeinek minden alaku átiratai s kidolgozásai stb. A ki megjelent műveinek teljes cimlajstromát valaha csak átolvasta, annál inkább, ha összes műveiből csak néhány műágot is látott egy nagy tömegben felhalmozva: alig fogja elképzelni, hogy honnan vehette a phisikai időt mindazoknak csak leírására is, hát még szellemi megteremtésére?! Ezenkívül ha meggondoljuk, hogy az összes régi és újabb zeneirodalom kiválóbb termékeit mind ösmeri, sőt azokat nagyobbbrészt emlékezetében bírja is; hogy minden nép irodalma, történelme s más tudományos ismeretekben egészen otthonos; hogy életének nagy részét a világgal való folytonos érintkezéssel kellett töltenie; majd utazott, tanulmányozott, tanítványokkal foglalkozott, társadalmilag szórakozott, hatott, közvetített, hangversenyeket adott, igazgatót, zenekarokat iskolázott stb. valóban el kell bámulni ama rengeteg és folytonos szellemi erőn és tevékenységen, melyet kifejtene kellett, hogy mind eme eredményeket feimutathatta.

De egy félszázados működés is, hasonló eredményeket csak is az Isten kegyelméből való géniusz hatalma s teremtő ereje által mutathat fel. Mert munkákat tömegesen írni s egymásra halmozni: ezt megteheti ugyan a vas szorgalom és a physikai idő bősége is, de hozzá oly nagyértékű beltartalommal, s oly választékos kidolgozással, minőt ép Liszt műveiben találunk, erre csak a valódi lángelmék vannak képesítve.

Liszt virtuózi pályája s hivatásának azon való betöltése, egyszersmind zárkövét képezi átáljában a 19 ik század zongora-virtuózitási tökélyének. Amit ő e téren teremtett s érvényesített, azt az utána következett nemzedék nem hogy magasabbra emelhetne volna, de még csak meg sem közelítette. Az ő játékában, s illetőleg technikájában egyesült mind az, amit más virtuózoknál mint egyes kiváló tulajdonokat bámult a világ. Ő minden virtuóz s zeneköltő műveit érvényre tudta emelni, de az övéit senki más, vagy távolról sem oly mérvben, mint egyedül csak ő maga.

Liszt mint virtuóz, nemcsak hogy egy külön zongorairodalmat teremtett, hanem a már-már feledékenységbe esettek is újra felszínre hozta s azoknak világpolgári jogot biztosított. Sőt nemcsak zongora, hanem más válfajú irodalmakat is hasonló színvonalra emelt. Beethoven örökbecsű s utólérhetlen költészetű sonátáinak mysztykus világát ő tárta fel először a világnak; Bach Seb, Händel s mások ellenpontozati műveit, fűgáit, preludiumait, első honosította meg a hangverseny-termekben; Scarlatti, Clementi, Mozart, Weber, Field szellemét, kik mindnyájan egyegy irodalmi korszakot képviselnek, ő tükrözte vissza oly tökélylyel, hogy a zenevilág nem tudott tőlük többé megválni; — s az újabb kori romantikus iskola hérosai, minők: Chopin, Mendelssohn, Schumann, stb. leginkább neki köszönhetik, hogy oly rövid idő alatt, oly széles és oly méltó elismerésben részesültek.

Az ő bűvös ujjai alatt mind eme különböző irányu, szellemű s technikájú művek oly valami sajátságos varázst gyakoroltak a hallgatóra, hogy a ki egyszer hallotta, többé

el nem tudta felejteni. A színek egész óriás tárházával rendelkezett, melyből mindenféle árnyalatra jutott s melyek bárminő összekeveréséből is mindig kidomborodott az az alapszín, mely őt e nemben mint a legnagyobb géniuszt tüntette fel. S mind ezek mellett, ott állt még saját irodalmával, mely aminő szédítő magaslattal birt technikai tekintetben, ép oly mértékben meglepte, elragadta a világot soha nem sejtett hangzati hatásaival. — A tomboló, felzaklató szenvedélynek nincsen oly kitörése, valamint a méla andalgás s a szívet elmámorosító édes dallamosságnak nincsen oly árnyalata, melyet vissza nem tudott tükrözni s hozzá még egy oly hangszeren, mint a zongora, mely már mechanikai szerkezeténél fogva is, ép erre legkevésbé alkalmas. De hogy még annyira is lehetséges, alkalmas legyen, s hogy valóban ma már sok tekintetben alkalmas is: ezt is egyedül Liszt virtuózi magaslátának lehet tulajdonítani. S e tekintetben, ő volt okozója annak, hogy a zongoraépítészet az ő föllépése óta oly óriási tökéletesbüléseket tett. Mert valamint az ő zongorairodalmához nem volt többé elégséges a régibb iskola virtuózítása s egy egészen újnak kellett kifejlődnie: úgy a régibb zongoraépítészet sem felelhetett meg többé ama dinamikus követelményeknek, melyek érvényesítését az ő iskolájának technikája követelte. S ez, nem csekély zavart idézett aztán elő a zongoragyárakban. A legtekintélyesebb s legképzettebb firmák vetélkedtek egymással, hogy Liszt játékához méltó szerkezetet, mekkanikát, hangtömörséget s színezetet öntsének újabb zongoráikba. A kettős „percussio“ n alapuló ugynevezett angol mechanika; a billentyűzetnek egy egész nyolcad terjelemmel való meghosszabbítása, a sodronyzott húrok tökéletesbitése, a vaslemezek alkalmazása a zongoratest erősbitésére, stb. mindez, eme törekvések kifolyása volt. A zenészeti iparágnak eszerint ép oly lendületet, új életet adott, mint az előadási s mechanikai tökéletesbülésnek.

Külömben Liszt páratlan virtuózi s előadási tulajdonságait ecsetelni akarni szóval; hálátlan törekvés. A ki korának legelső zongoraművészeit igen, de őt még nem hallotta;

annak még nincsen is fogalma arról, hogy miként elevenül meg s szellemül át e hangszer az ő keze alatt, mely aztán csodálatosan szól, dalol, fölemel, lelkesít s megrendít, mintha nem lelketlen fa- s ércműszer, hanem valami tulvilági lény volna. S ami legcsodálatosabb: Liszt még ma is ily hatalommal rendelkezik a zongora felett, sőt azt mondhatjuk, hogy a mai Liszt, az ünnepelt nagy zeneköltő, sok tekintetben még fölötte áll előadásban is a hajdani Liszt, a nagyhirű virtuóznak. Nem az erő, sebesség, kitartás, s a zongora ama rohamos ostromlását értjük, mely alatt hajdan széttörték a billentyűk, elpattogtak a húrok, s megrengett a terem: hanem az átszellemülés s költészeti kifejezés ama tisztaságát, s a léleknek a lezajlott szenvedélyek helyébe lépett ama plasztikai nyugalomát s önkontemplációját, mely a hallgatót mindig amaz intenió körében tartja, mely épen játékának alapját képezi.

S egy szempont van még, melyből tekintve Liszt virtuózi pályáját, az ép a magyar nemzetre nézve felette nagy jelentőséggel bír. S ez, a magyar zene s ez által a magyar név széles mérvű elterjedése s népszerűsítésének a szempontja. Mert e tekintetben Liszt oly nagy szolgálatot tett nemzetének, melyért egymagáért kiérdemelheti legméltóbb elismerését. Az ő számtalan hangversenyi műsorán, — melyeket Európa majd minden nevesebb városában lázas érdekeltséggel olvasta a legműveltebb része a társadalomnak s melyeket aztán a világ minden nyelvű tekintélyes és olvasott lapja éveken át reprodukált: — legalább is egy szám, mindig valamely magyar műdarabot képviselt. Páratlan nemzeti indulónkat a „R á k ó c z y t“, szebbnél szebb népdalaink szellemét, lekötő érdekességét és semmi más zenével össze nem hasonlítható sajátosságát ő ismertette meg először s a legilletékesebb körökkel, melyeknek e felköltött figyelme kiterjedt aztán ama nemzet egyéb tulajdonai s népeszmei viszonyaira is, melynek már a zenéjében is — mint minden nemzet jelleme leghivebb tükrében — anyi őserő, eredetiség, költészet és eszmegazdagság nyilatkozik. Mert tény, hogy a külföld a magyar nyelv, irodalom és köl-

tészet iránt legelőször is zenéje nyomán kezdett érdeklődni. E téren pedig ép Liszt volt a leghatalmasabb szónok és agitátor, mert oly nyelven beszélt, melyet az egész világon megértettek.

Ama tizennégy év, melyet Liszt a weimari nagyherceg meghívására Weimárban töltött mint udvari színházi kar- és hangversenynagy, (1847-től 1861-ig) örökké nevezetes lapjait fogja képezni a műtörténelemnek. Alig egy pár évre ottani letelepedése után, az igénytelen város és annak udvari színháza mintegy központjává vált ama zenészeti világmozgalmaknak, melyek hatalmas árja, utóbb aztán mindenfelé új irányt adott a művészeti törekvéseknek. Liszt Altenburg-i lakása, melyet a nagyhercegné, — kinek tulajdonát képezte — bocsátott rendelkezésére, s hová őt Wittgenstein Karolina hercegnő is követte leányával, (egy magas rangú, de még magasabb szellemű nő, ki valódi őrangyala volt körének), találkozó helyévé s valódi Mekkájává vált a világ minden magasabbra törő művészeinek. A színház operaszemélyzete s zenekara büszkén sorozta tagjai közé a legnagyobb tehetségeket, kik kevesebb anyagi kilátások mellett is lelkesülten foglaltak ott helyet, csakhogy Liszt géniusa közelében élhessenek. Egy Joachim, Singer, Kosmann, stb. ez időben a weimari zenekarnak váltak díszére. Ezenkívül legió volt azok száma, kik ott évenként megfordultak s érintkeztek Liszt körével, honnan a művészeti reform-eszmék és irányzatok tüzes sziporkái, mindenfelé gyujtva és melegítve áradtak szét. Liszt kezdetben egy maga állott az élin ama nehéz harc és küzdelemnek, mely hadat üzent a mindent eltompitó slendriánnak; a jogtalanul bitorolt ál vagy épen nem érdemelt tekintélynek; a valódi tehetséget méltatlanul vagy roszakarattalag elnyomni erőlködő tehetetlenségnek, szóval; a tekintélyét lejárt, de magát megadni nemakaró művészeti hamis legitimitásnak, szemben a szellemi előhaladást, a kor igényeinek tökéletesbülését, s a művészet fokozatos, de természetszerű fejlődését proklamáló elvekkel, melyeket a Weimári kis de törhetlen phalanx irt zászlójára. A lelkesülés, tehetség s kitartás számos erényével fölfegyverkezett tanít-

ványok serege vette körül a mestert, kik aztán a szélrózsa minden irányában tova vitték az igét, s a hol fogtak a szikrák, ott lángra is kinyujtani igyekeztek azokat. Az ő mesteri köréből nyert a művészet egy Bülowt, Tausigot, Corneliust, Raffot, Bronsártot s más világhírű művészeket. Igaz, hogy ezek közt is akadtak aztán apró pénzre spekuláló római katonák, sőt még a mesterre esküvő, de áruló hajlamba átcsapó gudások is: hanem azért végre mégis győzött az eszme s diadalra jutott a kitűzött zászló.

Ez időben merült fel a drámai zene terén Wagner Richárd kimagasló reformatori alakja és szelleme, s midőn a 49—50 es évben politikai üldöztetéséhez még a művészeti keresztfán való megfeszítés sorsa is várakozott rá: Lisztnél oly biztos és meleg baráti asyllumra talált, melyet nem pótolhatott volna semmi más a világon. S számkivetésének sulyos és keserű helyzete csak abban lelt megvigasztalást, hogy Liszt fényes igazságot szolgáltatott lángszellemének, mely aztán hivatva volt meghódítani számára az egész világ legméltóbb elismerését. „Tannhäuser“ és „Lohengrin“ címen írta Liszt ama örökké nevezetes nagy horderejű röpiratot, melyet májdnem egyidőben bocsátott közre Wagner e két dalművének Weimárban való színrehozatala alkalmával, melyeket az időben (az 50-es évek elején) még sehol egy színház sem tartott érdemesnek fölvenni műsorozatára! De ez által a kocka is el volt vetve. Mert kezdetét vette ellenében s pártja ellen a legelkeseredettebb eszme- s kritikai harc, mely valaha művészeti pártokat szétválasztott s egymás ellen fölzaklatott. De mint a gyémántkő, mely annál keményebben ellentáll, mennél erősebb nyomást kell szenvednie; ugy történt Liszttel is. A kritika ócsárlásaira, a különféle gúnyröpiratokra azzal felelt, hogy majd minden héten előadott egyet nemcsak Wagner dalművei közül, hanem még Berliozdal műveit is fölvette a műsorba, s ezenkívül Gluck, Weber, Spontini, Schumann, Schubert s mások féreismert vagy nem eléggé méltányolt dalműveinek is folytonos propagandát szerzett. Ennek pedig az lett az eredménye, hogy csakhamar a weimári

színház műsora a legérdekesebb lett az egész világon s hogy messzeföldről zarándokolt oda a művész és műkedvelő világ csak azért, hogy ott oly dalműveket hallhasson, melyeket sehol másutt nem nyílt alkalom megismerhetni. Emellett a hangversenyek terén és saját zenészeti matinée-in is (melyek lakásán rendszeren minden héten tartattak, s hol az új irány legkiválóbb termékeivel is meg lehetett megismerkedni) folytatta az ellenhatást az ellenzék ellen, mely így évenként mindinkább több és több tért vesztett lába alatt.

Amit pedig Liszt maga a zeneköltői productivitás mezején ez időszakban felmutatott, az nem kevésbé bámulatra ragadta a zenevilágot, mint egy évtizeddel azelőtt az ő virtuózi pályája.

A nagy műformák terén „Symphonistikus zenekölteményei“-vel kezdte s mindjárt azokkal annyira kimagosodott, hogy az ellenzéknek nem maradt többé ereje oly magas gátfalakat vonni elébe, hogy azokon is át ne hathasson. Liszt, a hagyományos műformákkal már virtuózi időszakabeli műveiben szakított. Nem volt azoknak oly válfaja, melyben valami újat, az eddigitől egészen eltérőt nem mutatott volna fel. Hangversenyi nagy ábrándjai, átíratái s önálló eszményi zenekölteményei mind az úttörő génusz jellegét viselték s midőn symphonisztikus zenekölteményeivel a nagy zenekar terére lépett: ez irányban azon is meglepő eredményekre jutott. A 19-ik század zeneköltészetének egyik legnagyobb becsü s eredetiség, költészet, hangszerelési szingzagság, s mesteri kidolgozás tekintetében kétségkívül egyedül álló irodalomat képeznek e symphoniái, melyek tárgyát s eszményitési beltartamát mindenkor a költészet, mythos vagy történelem legszebb alakjai s mozzanatai képezik. „Dante“ — „Tasso“ — „Orpheus“ — „Mazepa“ — „Faust“ — „Hamlet“ — „Hungaria“ — „Hunnok harca“ — „Ideale“ — „Preludes“ (Lamartin után) „Heroide funebre“ — „Prometheus“ — „Ce qu'on entend sur les montagnes“ (Hugó Viktor után)

— „Ü n n e p i h a n g o k“ stb. mind oly címek, melyekhez valóban kommentár sem szükséges, hogy a zeneköltő legbensőbb intencióját átértsük és érezzük.

E symphoniák lényegesen különböznek mind azoktól, melyeket enemben a világzeneirendalom — a Beethovenéit is beleértve — felmutat. A hagyományos s bizonyos tekintetben chablonszerűvé vált négy vagy öt tétel, a szokásos „Allegro“ — „Scherzo“ — „Andante“ — „Presto“ vagy más hasonló elnevezésekkel, itt végkép mellőzve vannak s majdnem mindanyian csak egyetlen tételben állítják elének a tartalmat, mely azonban koránsem nélkülözi a fent jelzett korábbi tételnek sem hangulatát, sem időmérési változatos hullámzását.

A különbség csak az, hogy míg amazokban az egyes tételek külön válnak az egésztől s csak a thematikus kidolgozás kapcsainál fogva függnék össze egymással: adlik ezekben az ily részletek, mind az egésznek eszmei egyöntetőségébe olvadnak s annak megvilágítására, mintegy organikus törvények szerint csatlakoznak. De nem csak formailag s beltartalmilag képeznek ezek új forduló pontot, hanem kidolgozás és hangszerelési szingazdagság tekintetében is. L i s z t geniálitása érzében ép oly sokodalu, mint valóban meglepő. A gigási erő, orkányszerű szenvedélyek, természeti képek, elandalító ábrándozások, vagy hősi jellemzések: mind ez oly mesterileg sikerül neki eme zenekari műveiben, miszerint azok egyedül állóknak mondhatók.

Symphonisztikus zeneköltészi nagy munkájához, az 50-es évek derekán egy másik nagy horderejű műirány fölkarolása is csatlakozott, mely aztán L i s z t e t mint zeneköltőt a legmagasabb színvonalra emelte. Magyarország herceg primása S c i t o w s k y J. Lisztet kérte fel, hogy az esztergomi bazilika fölszentelési alkalmára ünnepi-misért írjon, mely aztán 1856-ban a fölszenteléskor a budapesti összes művészi erők közreműködése s az ő vezénylete mellett elő is adatott. Ez ama kimagasló műve mely alapját tette le mint ama további nagyszerű eneme műveinek, melyeknek a mai napig mint zárkövét „K r i s z t u s“ oratoriuma képezi. Nem taztozik e

szük keretű életrajz feladatához, hogy Liszt reformműveit a zeneköltészet minden ágában, de főleg az egyházi zene terén, egyenkint s részletesen ismertessük. Mind ez idővel, bizonyára egész külön irodalmat fog képezni, a midőn is a műkritika és történelem, a legkisebb részletig is föl fogja deríteni az ő halhatlan vívmányait s érdemeit.

Liszt reformjainak sarkpontját az egyházi zene, főleg pedig a mise- és oratorium-zene terén, az képezi, hogy érzésben is letérve a régi szentesített hagyományok utjáról, ugy a formát mind magát a lényegét illetőleg: egy egészen új elemet lehelt abba, mely ugyszólván általánosította annak fogékonyságát a szivekbe ott is, hol különben a vallási dogmák szétágazása ezt természetyszerűen nem eszközölheti. A drámai és költői eszményítés általános világ-elemét értjük, mely minden vallási különbség mellett is érvényre emeli az általános szépet és magasztosat, s fogékonnyá tesz minden emberi szívet annak átérzésére, mely általánoson az emberi szív mélyében lakozik és gyökeredzik. A mise-szövegnek ily alapon való megzenésítésével elérte aztán a legmagasabb célt; t. i. a művészet általános hatalmának befolyását, a vallási specialis érzület érvényesülésével hozni kapcsolatba. — S ily értelemben örökbecsű remekmű az ő esztergomi s koronázási miséje, mely emellett még a nemzeti érzület különleges jellegével is bír.

1856 ki tartózkodása hazájában, több hetekre terjedt, mely alatt — dacára, hogy esztergomi miséjének előadása elé több — kellemetlen intermezzót okozott — aprólékos akadály gördített: minden alkalommal a régi lelkesedés kifejezéseivel fogadtatott. Két évre rá ismét Pestre jött, amidőn is a nemzeti színházban jótékony célokra rendezett két zenekari hangversenye alkalmával, hozzá méltó ovatiókkal halmoztatott el.

Midőn a közte és a Dingelstedt intendaturája közt fölmerült — s részint féreértések, részint apró intrigákon alapult — véleménykülömbözetek következtében lassanként elkedvetlenedve (1861-ben) végre végképen megvált weimari állomásáról s

egy pár évi zeneköltői s hangversenyigazgatási termékeny működés után Rómába költözött, hová lelki nyugalom utáni vágy vezette, melyet leginkább a vallás és művészet eszményképének örök városában remélt és hitt feltalálni. Itt a „Monte Mario“ hegyen álló kolostor magányában keres menedéket a világ zaja előtt s majdnem egészen egyházi zene-szerzeményekkel foglalkozik. Számos hymnusz és zsoltár megszénítésével ének- és zenekarra, vocalmise, orgona-darab és átirattal gazdagítja itt az egyházi zeneirodalmat s végre itt teremti meg géniuszának három legjelentékenyebb, s talán legmaradandóbb remekművét, u. m.: „Szent Erzsébet“ legendáját; — „Magyar koronázási miséjét“ svégre „Krisztus“ oratoriumát. De egyszersmind innen lepte meg a világot ama sokak előtt maiglan is érthetetlen és féremagyarázott lépésével is, miszerint 1865-ben April 25-én mint Abbé, az egyházi kisebb rendeket vette fel. Ez elhatározásának indokai felett végleges ítéletet mondani: az ő későbbi életiróinak feladata. Amily váratlan volt e lépése, ép oly általános meglepetést okozott. De a nagy szellemek tetteit, kiket sokszor a nagy tömeg nem követhet lelkök legmélyebb rejtekéig s kiket ezer meg ezer szál füz össze oly viszonyokkal, melyek leplezetlen föltárásával nem tartozhatnak a világnak: nem lehet, nem is kell mindig csak a külszin után megítélni, főleg akkor, ha az ily tettek vagy lépések egészen oly subjectiv természetűek, hogy azért tőlük egészen független szempont alá eshetik az ily nagy szellemek tulajdonképeni hivatásának a lényege.

Liszt „Szent Erzsébet“ oratóriuma legelőször Pesten került előadásra a nemzeti zenede negyed százados ünnepélye alkalmával. Ama napok, melyeket Liszt akkor hazájában töltött, örökké neveztesek maradnak hazánk műtörténelmében. Ama éles és mindenesetre elhamarkodott s csak féreértésen alapult megítéltetések, sőt vádak után, melyeket Liszt maga ellen a hazában felköltött a cigány és magyar zene felett írt hirhedt könyve által: a 60-as évek elején, nagyon meg volt ugyan nehezítve ez ünnepélyen való megjelenése, de az előz-

ményes eszneharcok és tisztázások után, melyek erészben a sajtó utján éveken át folytak s végre kellő világba helyezék az elferdített kérdés indokolatlan következtetéseit: annál fényesebb volt a diadal, melyet ez uttal aratott. — 18 év után hazáját kitüntetendő, ekkor játszott először nyilvánosan is hazai célokra, mely hangversenye világ-szenzatiót okozott s közel 7000 frtot. jövedelmezett. 1867-n ismét megjelent hazájában hogy a magyar király nagy horderejű koronázási ünnepélyét e célra irt remek miséjével is dicsőitse.

Ettől kezdve, a hazai művészeti körök ama része, mely az ő zászlója alá sorakozott, egyesülten a befolyásos irodalmi és társadalmi körök tényezőivel, mindent elkövetett annak megvalósítása érdekében, hogy Liszt állandóan hazájához csatoltassék s annak ölében lángelméje s hivatásához méltó működési kört nyerjen.

S ez több évi ernyedetlen közreműködés után végre sikerült is olyképen, hogy ezt tőlünk ma már az egész művészi világ méltán megirigyelheti. Az országgyűlés megszavazása folytán életbeléptetendő országos magyar zeneakademia élén van hivatva ujjáteremteni a hazai műviszonyokat s letenni alapját egy oly jövőnek, mely a magyar hazát e tekintetben is a legműveltebb államok sorába emelendi.

Midőn félszázados művészi működésének jubileumán az egész magyar haza osztatlan kegyelete, hálája és szeretetének babérkoszoruját tüzi dicsteljes fejére: csak ama leghőbb kívánsággal zárhatjuk be jelen sorainkat, hogy az ég még igen számos évre nyujtsa életét, mely ha drága az egész világnak, mely egyaránt jogot tarthat művészeti lángszelleméhez: kétszerte drágább a magyar hazának, melynek művészeti jövője az ő kezében van letéve.

„KRISZTUS“ ORATORIUM

jellemzéséhez.

Liszt e műve nemcsak az eddig ismert oratoriumi művek, hanem a saját maga által szerzett e nemű s irányu termékek közt is sajátlagos, sőt mondhatni, egyedül álló álláspontot foglal el. Maga a szöveg, mely a mű egyes részeinek kidolgozási alapjául szolgál, nagy részt egészen eltérő felfogási, alakítási, kifejezési s ecsetelési irányt s eszközöket igényelt azoktól, melyeket elődei ez irányban felhasználtak; s habár Liszt is használ magánrészeket, férfi s női karokat, zenekart s orgonát: még is mindezek vegyítése, egymástól elkülönítése, vagy egymás mellé és fölé állítása, valamint a feldolgozandó szövegszavak felhasználása és az intentionált eszményi képek zenészeti ecsetelése által oly különváló művészeti s eszményi világot tár elénk attól, melyet a régibb oratoriumi irodalomban találunk, hogy nem is kell valakinek valami nagy műtörténelmi tudósnak vagy újabbkori aesthetikusnak lennie, hogy a felette elütő különbséget észlelhesse.

Ama szöveg-vegyítés, melyet a szorosan vett s minden keresztyén felekezettel közös szentírásból átkölcsönzött szavak és tények zenészeti illustratiója mellett, a különleges katolikus liturgiából átvettekre való támaszkodás által is eredményezett; már magában véve egészen eltérő álláspontra helyezte szerzőt attól, melyet a régibb oratoriumokban észlelhetünk, hol kizárólagosan csak is az ó-, vagy az új testamentom szavai és tényei szerepelnek. S ha mindehhez még hozzávesszük azt, hogy e mű több egyes részei, mint önálló s a mai hangszerelés minden szingazdagságát magában foglaló instrumentális részletek inkább eszményített vallási zeneképek, mint tisztán szózenében (Vocalmusik) felolvadt kifejezései az egyházi vagy oratoriumi irálynak, mely a világiasb s így a realistikusabb hangulatu zenészeti elemek mintegy öszhangzatos egybeolvadását vonja maga után a szorosan vett egyházi s így idealistikusabb alkatrészekkel; akkor nem nehéz belátni ama éles határvonalat, mely e mű s a régibb oratoriumok közt terül el, s mely amazt mintegy fölszabadítva a hagyományos irányok, formák s megszokott zenekiséreti chablonok békítőitől, egy szabadabb s a

művészet végetlen láthatárának inkább megfelelő eszményi színvonalra emeli.

A kérdés csak az lehet, hogy vajjon szerző eme reforminté-
tíója ép egy oly téren, mely leginkább igyekezett eddig elzárkózni
az újítási kísérletek elől, jogsult-e a sérthetlenség szentélyébe
vonulni szerető hagyománnyal s magával ama tárgygyal szem-
közt, melyet feldolgozásra választott, s hogy az említettük szövegi,
alakí s zeneelemi vegyítések mellett megfelel-e a mű ama vallásos
irályhoz kötött követelmeknek, melyeket elengedhetleneknek
szokás nevezni ez irányban? S e kérdésekre határozott „igennel“
lehet válaszolni. Mert ugyan mi képezheti tulajdonképen e köve-
telmeket, hanemha az, hogy a hallgató lelkében magasztos esz-
mék és érzelmek keltessenek fel ama szövegszavak vagy eszmé-
nyi képekkel szemközt, melyekre a zene- és énekrészek vonat-
koznak?

Sőt e szempontból ép azt lehet állítani, hogy Liszt e műve
sokkal inkább képes erre, mint előtte bármely más ily válfaju mű.
S ez igen természetes. Ő nála az ugynevezett egyházi irály hagyó-
mányos műalakjai, segédeszközei és kifejezési módjai nem cél,
hanem eszköz a felvett tárgyak eszményítése vagy dramatizá-
lásához. Azért ő nála egészen más jelentősége van, pl. egy hosszabb
ének beszédnek (recitativ) vagy egy fugirozott tételnek, (fugirter
Satz), vagy egy thematikus kidolgozásnak, melyek ő nála nem ré-
gi oratoriumszerű absolut zenészeti száraz alakzatokat, hanem
mindig a szöveg szavai, értelme, vagy feltüntető képei szerint ala-
kuló eszményítéseket képeznek. — Mert az oratoriumi szövegek
megzenésítésének sem lehet más célja ennél észszerűleg, mint
nem lehet a drámai vagy más bárminemű szöveg-zenének sem.

S a Liszt által nemcsak kezdeményezett, hanem — mint e
művében — a legmagasabb színvonalra is emelt ez irányu refor-
mok és gyakorlati megoldások, lángeszének elévülhetlen vívmá-
nyai maradnak a műtörténelemben.

Maga a mű három külön részre oszlik. Az 1-ső rész (kará-
csonyi oratorium) öt számot foglal magában, melyek; 1) „Beveze-
tés“, (tisztán instrumentális rész.) 2) „Stabat mater speciosa.“ 3)
„Az angyal kijelentése.“ 4) „Pásztorok öröme a jászolnál“ (Az
utóbbi két szám nagyobbára tisztán zenekari részleteket tartal-
maz. 5) „Három király indulója.“

A második rész szintén öt számból áll, melyek 6) „Az üdvö-
zítés (Seligkeiten)“ 7) „Az egyház alapítása“ 8) „Pater noster.“
9) „A csoda“ (tengeri vihar) és 10) „Bevonulás Jeruzsálembe.“

A harmadik rész, melyet szerző husvéti oratoriumnak nevez,
a „kinszenvedés és föltámadás“ címen a következő részleteket tar-

talmazza, u m : 11) „Tristis est anima mea.“ 12) „Stabat mater dolorosa.“ 13) „Husvéti hymnus“ s végre 14) „Resurrexit.“

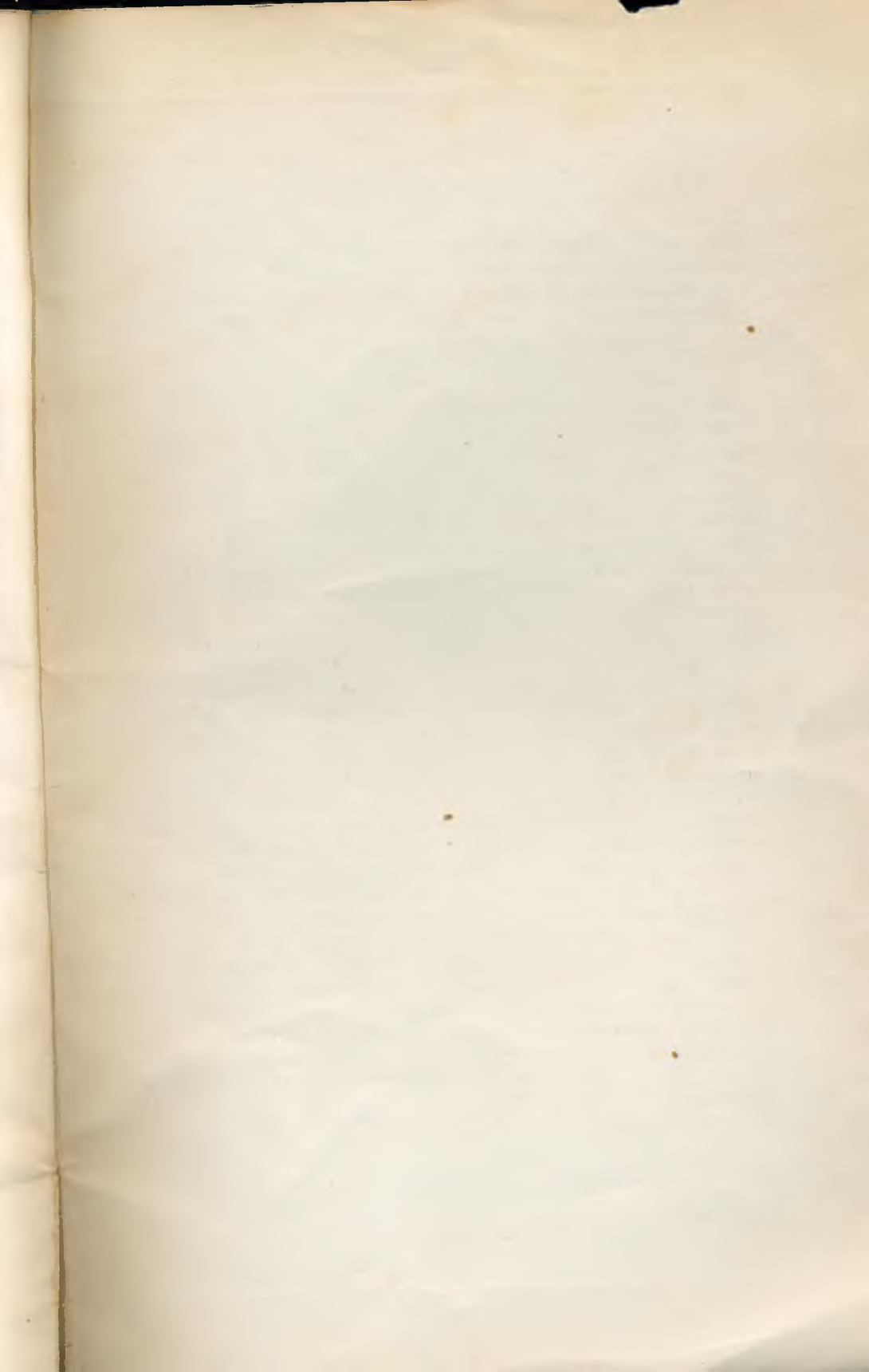
Mind eme egyes részleteket külön külön elemezni és zenészetileg körülírni: kötetek írására ac na alkalmat s még akkor sem birna az olvasó tiszta fogalmával ama sok szépségnek, mely e műben annak hallásakor föltárul.

Vannak részek, melyek a vallási érzület s a magasztos fölemelkedettségnek megkapó hatalmával birnak. Ilyen különösen ama nyolcz külön tétel, melyek a 6-ik szám alatt az üdvözítést jellemzik.

E rész, bariton magánénekre, vegyes karral váltakozva s csak orgonakisérettel ellátva, oly mély benyomást tesz, mihez kevés hasonlitható. Az orgona hol égies lágy hangzatokat hallat, hol pedig minden hatalmát kifejti, hogy a szövegszavak egyes értelmét illusztrálja. Hosszan kitartva nyújtja el a vegyes kar az „Ament“, a végén elhalva az orgona pianissimo-registerrével. — Ugyan ily eszközökkel hat a „pater noster“-rel is, kivévén, hogy itt a főszólamot nem egyes magán énekreszre, hanem váliakozva a sopran, alt, tenor, és bass közt osztja meg, helylyel-közzel az egész vegyes kart használva. — Az erőteljesség, a fokozatos emelkedettség és a hit szilárdságának magasztos kifejezését tünteti fel a 7. szám, mely az énekkarok, zenekar és az orgona közreműködésével Szent Péter szikláját tárja elénk a hargár oly hatalmával, mely ép ugy fölemel, mint megrendit. Ez, és a 9-ik s 10-ik szám bátran nevezhetők a mű legkiválóbb fénypontjainak. A vihar festesse ép oly eredeti alakzatokat tüntet fel, mint megkapó költői ecsetelést. A hangszerelés itt mesteri magaslatra emelkedik s főleg a kürtök és a két tenor posaunnak jutott szerep, meglepő hatást gyakorol. Az apostoloknak vészkiáltása s utána a tenger beálló nyugalma gyönyörűn van ecsetelve. Átalában mondhatni, hogy a második rész minden tekintetben a legtökéletesebb conceptióju és kidolgozásu rész.

A 3-ik részben kiváltképen kiválik a „Stabat mater dolorosa“ és a „Resurrexit“ részlet. Amabban a legmélyebb fájdalom kifejezése, emebben pedig a diadal ragyogó színezete hat meg s ragad magával. Szerző itt egészen a szöveg „átcomponálási“ elve szerint jár el nemcsak, hanem a rendelkezésre álló eszközök hatását aszerint alkalmazza, amint ép az értelem lendülete megkívánja, s ez okozza aztán, hogy bár a „stabat mater dolorosa“ hosszura van nyújtva, még sincs fárasztó hatással a hallgatóra. Az első rész fénypontjai: a „Pastorale“ és induló, melyek a mű többi fénypontjaival méltán vetélkednek.

PEST, NYOMATOTT NOSÉDA GYULÁNÁL.